Beeldhouwer

Leo Bäumler

1925-2008

Beeldhouwer van de 158 verschillende wangen
van de kerkbanken in de Udenhoutse Sint-Lambertuskerk

Unentse biografieën 4

ISBN/EAN 978-90-78933-30-4
Uitgever ’t Schoor, Heemcentrum voor Udenhout en Biezenmortel
Drukkerij ELKA Tilburg
Datum 7 september 2018

© Alle rechten voorbehouden. De uitgever vindt het fijn als gedeeltes uit deze biografie worden overgenomen, mits met juiste bronvermelding.

Voorwoord

Leo Bäumler, begenadigd kunstenaar

André Witlox

„Das Grundmotiv meiner Arbeit ist der Mensch. Als Bildhauer benütze ich das unersetzbare Tageslicht, die Nächte benütze ich zum Ruhe. Ich arbeite da, wo ich gesucht werde. Mein Zukunftsplan ist, die Welt etwas zu bereichern durch meine bescheidene Kunst."

Het is Leo zijn eigen beschrijving in een brief uit 1967. Het is de bescheidenheid en zijn mondiale denken die uit deze passage spreekt en die zo kenmerkend is voor Leo. Het was vanuit die bescheidenheid waarmee hij mensen benaderde en waarmee hij de harten van heel veel mensen voor zich heeft gewonnen.

Kunstenaars dragen door hun onorthodoxe en soms eigenzinnige kijk op wereld en samenleving bij aan relativering en vernieuwing. Leo Bäumler was zo'n kunstenaar. Zijn innerlijk doorleefde kijk op zijn eigen werk, gaf hem een eigenzinnige kijk op de samenleving en de wereld om hem heen. Zijn werk ontstond niet zomaar vanuit hetgeen mensen mooi zouden vinden. Zijn werk ontstond vanuit een innerlijke scheppingsdrang, vanuit wie hij geworden was door zijn vorming, zijn interesse voor mensen en de wereld. Nooit had hij een negatief oordeel. Wel had hij weldoordachte opvattingen en van die opvattingen probeerde hij graag anderen deelgenoot te maken zonder zijn overtuiging te willen opdringen.

De oorsprong van het merendeel van zijn werk ligt in zijn innerlijk doorleefde geloof dat hij van zijn ouders heeft meegekregen. Dit geloof is altijd een geweldige inspirator voor hem geweest en gebleven, al begon hij steeds minder gevoel te hebben voor de manier waarop het instituut Kerk met het geloof omging en mensen de groei in hun geloof afnam. Hij zou er nooit openlijk een veroordeling over uitspreken maar meed de kerk en de discussie erover om daarmee vast te houden aan zijn eigen innerlijke gevoel.

Het is de schijnbare eenvoud van zijn werk die mensen aanspreekt. Zelf noemde hij het "de kunst van het weglaten". Meer tot uitdrukking brengen met minder. Zijn kunst moest de juiste emotie oproepen, iets toevoegen, mensen en samenleving rijker maken.

Behalve doorleefd kunstenaar was hij vakman. Hij verstond de kunst om materiaal te doorgronden en in verbinding te brengen met datgene wat hij ermee tot uitdrukking wilde brengen. Het hout te laten spreken, het graniet zijn massiviteit en kracht te laten tonen.
In de keuze van zijn onderwerpen liet hij zich niet leiden door hetgeen men wel mooi zou vinden en waardoor het zeker verkocht zou worden. Hij liet zich in zijn keuze van onderwerpen leiden door wat hij vanuit de mythologie, geschiedenis, historie, Bijbel of geloofsopvatting verantwoord en wenselijk achtte. Een kunstwerk moest mensen aan het denken zetten en hen iets meegeven. Alles ontsproot uit zijn eigen filosofische inslag.
Ofschoon Leo zelden een schets of tekening maakte van hetgeen hij ging maken, werkte hij evenwel stringent volgens bepaalde structuren en verworven ordeningssystemen. In de uitvoering liet hij zich eveneens leiden door intuïtieve keuzen die zijn uitgangspunt en uiteindelijke resultaat bepaalde.
Door dit alles heeft hij een geheel eigen stijl ontwikkeld die duidelijk aantoont dat iets een werk van Leo is.

Het werk van een bezield kunstenaar is altijd uniek, daarin raakt het iemand zijn eigen gevoel of niet. Het werk van Leo Bäumler vormt daarop geen uitzondering.

Deel 1

Levensbeschrijving

Hoofdstuk 1

Opgegroeid in het grensgebied van Beieren met Tsjechië
Oorlog en opleiding

De Rennerhöhe
Leo Bäumler werd geboren op paaszaterdag 11 april 1925 in de omgeving van de stad Weiden in der Oberpfalz als achtste van de twaalf kinderen van Josef Bäumler (15-11-1870 – 21-02-1957) en Karolina Renner (14-11-1880 – 11-09-1965). Hij groeide op in het keuterboerderijtje van zijn ouders samen met zijn zes broers en vijf zussen. Het boerderijtje ligt tegen een heuvelrug op de Rennerhöhe, een buurtschapje beschut gelegen aan de bosrand met vanaf het erf een weids uitzicht over de stad Weiden en verre omgeving.
Zijn schooltijd bracht hij door in Weiden, toch al gauw bijna een uur lopen vanaf de Rennerhöhe.

Al tijdens het hoeden van de koeien hield de jonge Leo zich bezig met houtsnijden – wisten zijn zussen te vertellen – en daarin uitte zich zijn interesse en aanleg tot beeldhouwen. Zijn eerste echte werkstuk was een haas die hij uit zandsteen hakte. Vol trots sjouwde zijn broer Siegfried de haas mee naar school om hem daar aan anderen te laten zien. De haas heeft altijd een eervolle plaats in zijn huis behouden.

Tweede Wereldoorlog
Met het uitbreken van de Tweede Wereldoorlog werden zijn broers opgeroepen voor militaire dienst. Leo nam noodgedwongen hun plaats thuis in en hielp zijn ouders op de boerderij omdat zijn vader vanwege een handicap het zware werken niet aankon.

In 1943 werd ook hijzelf opgeroepen voor het Duitse leger, opgeleid tot radiotelegrafist en naar Frankrijk en België gestuurd. Hij nam deel aan het Ardennenoffensief. Niet lang voor het einde van de oorlog werd hij in de buurt van Stettin (Noordwest-Polen) ingezet. Daar werd hij getroffen door een kogel die zijn rechterbovenarm doorboorde en verbrijzelde. Hierdoor belandde hij in een Brits veldhospitaal. Daarmee kon hij eindelijk aan “de waanzin van de oorlog” ontkomen, zoals hijzelf vaak vertelde. Hij wist zijn herstel te rekken tot het einde van de oorlog waarna hij naar Weiden kon terugkeren. Dan bleek dat zijn broer Siegfried in België was gesneuveld en begraven in Lommel.

Zijn hele verdere leven is hij zich blijven afzetten tegen het nationaalsocialisme. “Centralisme deugt niet’’ en “De Mens moet Mens kunnen zijn”, zei hij altijd. Sinds zijn verblijf in Nederland en in zijn ontmoetingen met buitenlanders zag hij zichzelf als Europeaan en wereldburger. Evenwel bleef Beieren zijn geliefde land.

Wanderschaft
In de herfst van 1945 kreeg hij een leerplek als gezel bij de beeldhouwer Johann Rösch in Weiden waar hij leerde werken in hout en steen. Nadat hij hier genoeg had geleerd ging hij op *Wanderschaft* en trok naar het Rheinland waar hij als gezel ging werken in het atelier van Phillip August Müller in Heppenheim, waar hij onder andere leerde beeldhouwen en kerstgroepen snijden.

Kunstacademie
Na zijn *Wanderschaft* als gezel kon hij in 1949 worden toegelaten tot de Akademie der Bildenden Künste Nürnberg voor de opleiding tot beeldhouwer, een opleiding die acht semesters duurde.
Hij kreeg er zijn opleiding voornamelijk van professor Hermann Schorer, die de zwijgzame en in zichzelf gekeerde Leo typeerde als een veelbelovend vakman met uiterst kunstzinnige

ideeën. Omdat Nürnberg in de oorlog volkomen platgebombardeerd was en nog lang niet hersteld van de oorlogsschade, waardoor ook het academiegebouw onbruikbaar was, werd de opleiding verplaatst naar het in onbruik geraakte Deutschordensschloss van Ellingen, zo'n 60 kilometer onder Nürnberg.

De afstand van Weiden naar Ellingen is zo'n 140 kilometer door sterk heuvelachtig gebied, een afstand die Leo regelmatig op de fiets aflegde om zijn ouders te bezoeken. Onderweg sliep hij dan bij een boer of gewoon ergens in het hooi. Als *Gesellenstück* maakte Leo een gebedskransje uit één stuk hout.

Leo was sterk in zichzelf gekeerd, maar in Ellingen had hij al spoedig goede vriendschap met de parochiekapelaan Gregor Schneid die zelf ook kunstzinnig was aangelegd en erg geliefd was in het kleine stadje. Deze vriendschap heeft diepe indruk achtergelaten bij beiden. In het boekje "Der Kaplan, das Leben des Gregor Schneid" van Bettina Unger wordt deze vriendschap aangehaald en Leo getypeerd als "Der Bäumler ist ein Waldler, ein verschlossener Mann gewesen, aber der Gregor (Schneid) hatte Zugang zu ihm" (Bäumler is een bosbewoner, een gesloten man geweest, maar Gregor Schneid had toegang tot hem). Op verzoek van Kaplan Schneid restaureerde Leo de door oorlogsgeweld zwaar beschadigde preekstoel van de parochiekerk van Ellingen. Het beeld van de H. Michaël bovenop de preekstoel gaf hij een granaatscherf als zwaard in de hand, waarmee hij een rechtstreekse verwijzing wilde doen naar de oorlogsdwaasheden.
Door bemiddeling van kapelaan Schneid kreeg Leo er de beschikking over een waltoren van de stadmuur die uitziet op het kerkhof en waar hij kosteloos mocht wonen. De toren had geen elektriciteit, verwarming of stromend water. Zelf had hij de open vensters dichtgemaakt en van zwaar eikenhout een zeskanten kaarsenkroonluchter gemaakt om de ruimte met kaarsen te verlichten en te verwarmen. Leo heeft er een tekst in gesneden: "Brüder, seid Wohlgemuth, seid Träger des Lichtes, der Liebe und Freude, baut euch die Zukunft'' (Broeders, ben blijmoedig, ben dragers van het licht, de liefde en vreugde, bouw aan de toekomst). De kroonluchter hangt nog altijd in de toren, die sinds jaren is aangepast en in gebruik door de Kolpingjugend, een christelijke jongerenvereniging naar een idee van Adolph Kolping.

Het was op een morgen in 2002 dat we bij Leo logeerden en hij me vroeg of ik het erg vond om die dag een heel eind met hem te gaan rijden. Dat was geen probleem want het was altijd een genot en leerzaam met Leo rond te rijden. Zo gingen we op pad, overal binnendoor omdat Leo een hekel had aan snelwegen waar je niets anders ziet dan asfalt. Uiteindelijk kwamen we in Ellingen aan, een prachtig oud stadje, deels ommuurd en met een groot kasteel. Ellingen zei mij niets, maar toen we het kasteel gingen bezichtigen begon Leo te vertellen over zijn studietijd en de lessen die plaatsvonden in de ruimten van het kasteel. Na het kasteel nam hij ons mee naar de kerk van Sint Gregorius waar hij ons de aartsengel Michaël liet zien en naar de waltoren waar hij vertelde hoe hij daar destijds in primitieve omstandigheden had gewoond. De toren was open, zodat we binnen konden kijken. Zijn lamp hing er nog. Nooit eerder was hij er terug geweest.

Eigen atelier
Na zijn afstuderen aan de academie in Ellingen in 1953 begon Leo zijn eigen atelier in Regensburg waar hij een ruimte huurde in de Schöffnerstrasse bij het Kolpinghaus Sankt Erhard aan de rand van de oude binnenstad. Hij legde zich voornamelijk toe op kerkelijke kunst. Uit die tijd bevindt zich nog altijd werk van hem in de kapel van het Kolpinghaus en het Schiffsfahrtmuseum aan de Donau.

Hoofdstuk 2

Vijf jaar wonen en werken in Udenhout
Een uniek levenswerk in 158 kerkbanken

Oude plannen
Al sinds pastoor Van der Heijde in 1902 bestonden er plannen om de oude kerkbanken in de Sint-Lambertuskerk van Udenhout te vervangen. De banken zaten voor geen meter en vanwege de deurtjes werden ze *varkenskooien* genoemd. Maar het kwam er nooit van om de banken te vervangen en de wens bleef voortleven van de ene op de andere pastoor. Evenwel strookte deze plannen ook weer niet met een steeds terugkerende wens om de Waterstaatskerk (in 1841 gebouwd onder toezicht van het toenmalige protestantse ministerie van Waterstaat) in zijn geheel af te breken en te vervangen door een “echt” (Rooms) kerkgebouw.

In 1948 werd Karel Prinsen benoemd tot pastoor van de Sint-Lambertusparochie in Udenhout. Pastoor Prinsen had oog voor kunst en reisde vaak rond met vrienden of Pieter Vermeer, die over een auto beschikte, waarbij kunst en schoonheid meestal hun doel was. Prinsen had zich voorgenomen om van de Waterstaatskerk iets bijzonders te maken. Daartoe liet hij in 1951 de kerk respectvol, onder architectuur van Edmond Nijsten uit Vught, uitbreiden tot kruiskerk. Ook pastoor Prinsen vatte het oude plan op om de Udenhoutse kerk van nieuwe kerkbanken te voorzien. Daarvoor had hij ook bepaalde ideeën maar daar bleef het vooralsnog bij, want hij had geen geld.

In juni 1953 werd Prinsen door Lambert der Kinderen uit Beek en Donk uitgenodigd voor een reisje omdat Der Kinderen naar de steengroeve van Solnhofen in de buurt van Eichstätt moest. Daarbij kwamen ze onderweg voorbij de Sankt Gangolfkirche en de abdijkerk in Amorbach. Hier zag hij zijwangen van de kerkbanken die hem enorm aanspraken en ter plekke besloot de pastoor dat deze vorm van de zijwangen in zijn Lambertuskerk het mooist zouden staan. Ze zouden niet allemaal gelijk moeten zijn, zoals in Amorbach, maar bewerkt moeten worden met unieke motieven. Met die opvattingen trokken ze rond en in Rothenburg ob der Tauber troffen ze de beeldhouwer Johannes Oertel aan het werk aan wie ze hun plan en de eisen voorlegden. Oertel zag er niets in en voldeed bovendien niet aan de eisen, maar pastoor Prinsen kreeg het adres van Franz Maij uit Gemünden in het noorden van Beieren, aan de Main. Maar Maij had andere opdrachten en kon niet ingaan op de uitnodiging.

Inmiddels had de pastoor niet enkel plannen maar ook geld. Bij de viering van zijn zilveren priesterfeest op 25 mei 1954 hadden zijn kapelaans en de kerkmeesters ƒ11.334,39 bij elkaar gebracht en het jongenskoor Gaudeamus had te zijner ere het spel “Sapperlootje, het duiveltje met het gouden hart” opgevoerd waarvan de opbrengst ten goede was gekomen aan de kerkbanken.

In mei 1954 ging Prinsen opnieuw terug, nu met Pieter Vermeer en Pieter Pijnenburg, kerkmeesters, om de kerkbanken in Amorbach beter op te nemen en in de buurt op zoek te gaan naar een beeldhouwer die zijn ideeën zou kunnen uitvoeren. De eisen die hij stelde waren niet mis: het zou een vakman moeten zijn en niet enkel kunstenaar, hij zou snel moeten kunnen werken, hij zou uit een goed rooms-katholiek nest moeten komen en ongetrouwd. Door de bevriende architect Edmond Nijsten had Prinsen in de gewenste zijwang motieven laten intekenen waarmee hij kon laten zien wat hij wilde. Opnieuw kwamen ze bij Oertel terecht. Johannes Oertel had contact opgenomen met professor Hofmann, een collega van professor Schorer aan de kunstacademie van Nürnberg, en zo kwam de pastoor in contact met Hans Haimerl, een beeldhouwer die veel eisen stelde, een hoog honorarium

vroeg en dacht in een ongeloofwaardig korte tijd het werk te kunnen klaren. Ook andere kandidaten door Oertel aangedragen vielen af.
Op 21 oktober 1954 kreeg pastoor Prinsen een brief van Leo Bäumler, die inmiddels benaderd was door Johannes Oertel, en waarin Leo te kennen gaf te willen ingaan op de vraag van de pastoor en als referentie verwees hij naar de bisschop van Eichstätt Josef Schrötter, niet de geringste, waarvoor hij een Sint-Jozefbeeld had gemaakt. De toon in die brief geeft aan dat Leo heel graag zou willen. Hij geeft te kennen sowieso naar Vlaanderen te willen om bekenden te bezoeken (waarschijnlijk het soldatengraf van zijn broer Siegfried) en ook zegt hij dat de taal hem niet helemaal vreemd is omdat hij weleens door Holland is gekomen. Dat was overigens maar heel kort. In zijn militaire diensttijd onder de oorlog was hij één dag in Venlo geweest om radio-onderdelen op te halen, was stiekem naar de bioscoop gegaan en hooguit heeft hij Nederlands horen spreken. Leo somt in de brief zijn vaardigheden op als beeldhouwer in hout en zijn bekwaamheid in de barokke stijl.

Pastoor Prinsen had intussen niet stilgezeten en informatie ingewonnen over eventuele kosten en mogelijkheden. Maar zijwangen met allemaal andere afbeeldingen zouden heel duur gaan worden.
Op 23 oktober 1954 kreeg Prinsen een brief van Wilhelm Laurenz Daβling uit Würzburg waarin deze aangeeft de banken wel te willen maken maar niet in Holland, 157 Duitse marken per zijwang vroeg inclusief het hout en zonder de afbeeldingen. Daβling gaf in zijn brief te kennen dat het uitvoeren van de wens van Prinsen jaren zou gaan duren en veel te duur zou gaan worden.
Een ander vroeg 200 Duitse marken per maand met vrije kost en inwoning gedurende het anderhalf jaar wat de pastoor had berekend dat het werk zou gaan duren. Dat de pastoor zich teveel in zijn eigen optimisme en voordeel had vergist zou nog blijken.

De pastoor besloot dat Leo Bäumler zijn eerste keuze zou zijn en toen dat goed was bevonden moest er meteen actie worden ondernomen. Hij reed met Lambert der Kinderen naar Ellingen en Eichstätt waar hij bij bisschop Schrötter het Sint-Jozefbeeld van Leo ging bekijken en ter plekke zeker wist dat Leo “zijn man” zou moeten gaan worden. Hierop reden ze naar Regensburg waar ze Leo aantroffen in zijn atelier bij het Kolpinghaus Sankt Eberhard.
Pastoor Prinsen liet Leo een krul in hout snijden om te beoordelen hoe vaardig hij was en hoe lang hij erover deed zodat Prinsen kon uitrekenen hoe lang het werk zou gaan duren en hoeveel het mocht gaan kosten. Hij sprak met Leo een prijs af van 150 Duitse marken per maand, vrije kost en inwoning en Prinsen ging ervan uit dat, gezien de snelheid en vaardigheid die hij zag bij Leo, het werk in anderhalf jaar klaar zou zijn. Hierop reden ze met Leo naar zijn moeder in Weiden om te bekijken uit wat voor nest Leo kwam. Deze had in de kortste keren negen eieren in de pan liggen om haar gasten te eten te geven. “Raak geschoten” concludeerde de pastoor in zijn aantekeningen.
Op 7 december 1954 gaf het Gewestelijk Arbeidsbureau Tilburg een werkvergunning af voor Leo tot 29 februari 1956 hetgeen verlengd kon worden.

In een verdere briefwisseling van Leo met pastoor Prinsen meldde deze op Tweede Kerstdag 1954 dat hij oudejaarsdag ’s-nachts met de trein via Eindhoven naar Tilburg zou komen en op Nieuwjaarsdag in Udenhout zou arriveren. Ook gaf Leo te kennen daarna direct aan een portret van Prinsen te willen beginnen, waarnaar de pastoor hem enkele keren schriftelijk gevraagd had.

Kapelaan Van Lierop haalde Leo in Tilburg op en zo kwam Leo op 1 januari 1955 in Udenhout aan terwijl bij de pastoor de nieuwjaarsreceptie volop aan de gang was. Maar Leo was onwennig tussen zoveel mensen, moe van de reis en de pastoor bracht hem naar zijn pension bij de dames Liebregts, Schoorstraat 3 (die geen woord Duits spraken) waar hij voor de prijs van *f*3,00 per dag kost en inwoning kreeg. Waarmee de pastoor al snel berekende

dat Leo hem totaal gemiddeld *f*225,00 per maand zou gaan kosten en zijn kerkbanken daarmee *f*4.050,- Maar zelfs pastoors kunnen zich misrekenen.

Het atelier in de oude Pauluszaal
De pastoor had nu wel zijn beeldhouwer maar eigenlijk geen fatsoenlijke werkruimte. Blijkbaar was alles toch wel heel snel verlopen en was de pastoor te vaak voor zijn kerkbanken onderweg geweest.
In de oude Pauluszaal achter de kerk aan het Kloosterpaadje zat de firma Van Dulmen uit Tilburg die het gebouw tot 1 januari 1955 had gehuurd, maar deze firma kon haar nieuwe confectiefabriek in Tilburg nog niet betrekken en had huurverlenging gevraagd. De pastoor maakte daar mooi gebruik van door *f*450,- per maand te berekenen zolang het gebouw niet ontruimd was. Het kwam hem ook wel goed van pas dat er geen ruimte was omdat er nog geen hout was voor de kerkbanken. Zo kon Leo direct beginnen om het hoofd van de pastoor te boetseren.

Te hooi en te gras werkte Leo aan dingen die de pastoor bedacht om hem aan de gang te houden, een geboetseerd beeldje van een biddende mens op zijn knieën, een nieuwe houten omlijsting en deur van het tabernakel, kruisschildjes ter vervanging van de consecratiekruisjes, een kruis voor de doopkapel, canonborden, twee engelen bij Maria van Altijddurende Bijstand, missaalstoeltje, reparatie aan communiebanken en preekstoel. Werk dat Leo deed in een leeggemaakt kamertje van de pastorie. En in afwachting van een atelierruimte en hout wandelde Leo wat door Udenhout en sprak schuchter mensen aan, die een Duitser in hun dorp toch maar ongemakkelijk vonden zo vlak na de oorlog. Pas in de loop van de maand september kon Leo zijn ruimte in de oude Pauluszaal betrekken en in oktober 1955 was het zover dat hij kon gaan beeldhouwen aan de zijwangen voor de kerkbanken.

Het geld bleef binnenkomen dankzij de spitsvondigheid van de pastoor die met een persoonlijke afbeelding op een kerkbank zijn kerkbanken wist te “verkopen” of van “Pauske Koolen” die zijn gespaarde geld voor een Rome-reis maar aan de pastoor schonk voor de kerkbanken omdat hij inmiddels wel geld had maar te oud was geworden om nog naar Rome te reizen. Van een anonieme gift kon de pastoor het kostgeld voor Leo betalen. De opbrengst aan huur van de oude Pauluszaal over acht maanden leverden een extra meevaller op voor pastoor Prinsen. Het scheelde weinig of de pastoor verdiende er aan….

De kerkbanken
Veel is er inmiddels al gepubliceerd over de Udenhoutse kerkbanken maar ik ontkom er niet aan in een biografie over Leo de gang van zaken rond de totstandkoming hiervan nog eens kort te vermelden.

Wat pastoor Prinsen zocht voor zijn kerkbanken was een vakman om het werk te laten uitvoeren dat afweek van “confectie”. Wilde hij aanvankelijk een bepaald schema volgen in de afbeeldingen van de zijwangen, de kunsthistoricus professor Dr. Josef Timmers, specialist Maaslandse kunst, wist hem te overtuigen dat men een kunstenaar vrij moet laten zoals dat ook in de middeleeuwen gebeurde en ingewikkelde schema’s toch door niemand begrepen zouden worden.
Het hout waarvan de zijwangen moesten worden gemaakt kwam uit de Spessart, het laaggebergte tussen Beieren en Hessen, waar vooral beuken- en eikenhout van goede kwaliteit vandaan komt. Maar vanwege de zorgelijke ontwikkelingen in Duitsland tussen Oost en West leverde de houtbestelling vertraging op. Begin september 1955 was het Spessart eikenhout gedroogd, gezaagd en verlijmd in de meubelfabriek Erven & Co te Oirschot en konden de vormen worden uitgezaagd.
Met betrekking tot de vorm was van Monumentenzorg bericht gekomen dat de barokke stijl geen bezwaar vormde voor een Waterstaatskerk maar dat het niet te wild mocht worden om

de devote sfeer geen geweld aan te doen. De vorm van de zijwangen was door Prinsen bewust gekozen omdat deze doet denken aan de knielende mens die bidt.
Vanaf oktober kreeg Leo het tempo erin en maakte iedere week twee zijwangen gereed.

De motieven moesten een eigentijds karakter hebben en ontstonden vanzelf in samenspraak tussen Leo en de pastoor. Het familiewapen van de adellijke familie Le Mire, een logo voor de notaris, de Boerenbond, de molenaar en de smid, de dokter en de steenfabriek, de bakker en de zusters, het jubileum van burgemeester Verhoeven. Het dorp bood motieven genoeg voor alle banken en daarmee ook gegadigden die zo'n bank wel mee wilden betalen om er sjiek bij te zitten.

Pastoor Prinsen liet geen gelegenheid voorbijgaan om aandacht te vestigen op het werk aan de kerkbanken. Leo was daar minder mee ingenomen. "Over mijn werk is eigenlijk niet veel te vertellen en bovendien is het nog niet klaar", was zijn argument in pogingen de journalisten buiten zijn deur te houden. Maar vaak was het Prinsen die het pleit won en diverse kranten schreven in 1956 uitbundig over het werk van Leo. Dagblad De Stem van 20 oktober 1956 bijvoorbeeld, openend met een lyrisch begin: "Het regende over Udenhout. Loodgrijs welfde zich de hemel boven het landelijke dorp, dat op deze dag iets triests had…" en verderop: "… want Leo Bäumler is een man, die van de stilte en de rust houdt en die het eigenlijk maar matig apprecieert dat we hem hebben ontdekt in dat nauwe straatje tussen de Waterstaatskerk en de school, waar hij zijn atelier heeft". En verderop: "Er bestaat geen twijfel over of het werk van deze Beierse kunstenaar zal straks, wanneer de nieuwe kerkbanken in de St.-Lambertuskerk van Udenhout staan, grote aandacht trekken". Lovende artikelen in diverse kranten, maar ze waren aan de bescheiden Leo niet echt besteed.

Geleidelijk aan werd de rij zijwangen in Leo zijn eenvoudige atelier steeds groter. En wanneer de mensen dan aan de pastoor vroegen wanneer de kerkbanken kwamen, zei deze steevast: "Zodra ze klaar zijn". Toch wilde de pastoor zijn parochianen zoveel mogelijk betrekken, zij moesten tenslotte ook het geld opbrengen. Daarom liet hij een aantal parochianen 24 linker en 24 rechter zijwangen uitkiezen die in het middenpad zouden moeten komen. Tijdens het werk was Leo regelmatig bij de firma Erven & Co in Oirschot te vinden waar hij overlegde met de schrijnwerker Harrie Smulders, die een goed vakman was. De banken moesten degelijk met een zogenaamde zwaluwstaartverbinding in elkaar worden gezet. Geen eenvoudige karwei en Smulders was een van de weinigen die dit werk secuur kon uitvoeren. In totaal voorzag Leo 158 zijwangen van een unieke afbeelding. Afbeeldingen uit het dorpsleven, personen, beroepen, dieren, gebeurtenissen, allegorieën, Bijbelse voorstellingen, natuurverschijnselen.
Op 15 januari 1959 was het werk voltooid en werd de laatste bank in de Sint-Lambertuskerk geplaatst, die daarmee wereldwijd een absoluut uniek kunstwerk in bezit heeft. Op 3 maart 1959 werd het project op feestelijke wijze afgesloten.
Het moet een bijzonder creatieve, geïnteresseerde en belezen geest zijn om dit alles te kunnen presteren. Het moet een vakman zijn om alle afbeeldingen zo nauwkeurig tot uitdrukking te kunnen brengen.

Particuliere opdrachten
Vooral in de tijd dat Leo net in Udenhout begon moest hij de tijd doorkomen met ander werk omdat het hout voor de zijwangen nog niet voorradig was.
Zoals gemeld had pastoor Prinsen diverse klussen voor hem op te knappen maar er bleef voldoende tijd voor andere dingen. Ook later overigens was er tussendoor vaak ruimte om met andere dingen bezig te zijn.
Zo maakte Leo voor de Gemeente Udenhout de waterpomp in de Kreitenmolenstraat bij het huis van Reintje Heerkens en het altaar met tabernakel voor de kapel van huize Sint Felix. De dorpspomp staat er nog steeds, vast verankerd, maar de altaren en het tabernakel van de Sint-Felixkapel zijn verdwenen. Mijn zoektocht naar de altaren en het tabernakel leverde aanvankelijk niets op. Uiteindelijk, na lang zoeken en navragen bij de zusters van de Oude

Dijk, kreeg ik van zuster Paulino het antwoord, bevestigd door Huub Franken, dat alles naar een kerk in Veldhoven zou zijn gegaan. Een bevriende augustijn was als pastor werkzaam geweest in Veldhoven en hij bracht me in contact met pastor Wim Jenniskens CRL van de parochie Heilige Jozef. Na een afspraak gemaakt te hebben bezocht ik hem. Hij was hevig geïnteresseerd en ik bezorgde hem de levensbeschrijving van Leo Bäumler voor zijn parochiearchief, waarvoor hij erg dankbaar was.

In zijn kerk trof ik inderdaad de sokkel die was gemaakt voor het volksaltaar van Sint-Felix. Dit volksaltaar was in 1987, toen de priester de mis las met het gezicht naar het volk, gemaakt van de communiebanken bij gelegenheid van het 125-jarig bestaan van huize Sint-Felix. Communiebanken werden niet meer gebruikt omdat de communie op de hand werd uitgereikt. De twee bewerkte delen van elke communiebank waren daartoe tot één sokkel samengevoegd. Het tabernakel was er niet. Het altaarblad en de sokkel van het hoofdaltaar bleken bij de sloop van Sint-Felix, rond 1996, zwaar te zijn beschadigd en te zijn vernietigd. Delen van de communiebank, waarvan het volksaltaar was gemaakt, bevonden zich nog in de opslagruimte van de kerk van Veldhoven. Een beeldje van Jezus met zijn leerling Johannes door Leo gemaakt, wat zich aan de rechterkant voor in de kapel bevond, bleek eveneens verdwenen. Pastor Jenniskens herinnerde zich nog goed hoe hij, begin jaren negentig in Udenhout was gekomen in zijn zoektocht naar beschikbaar interieur voor zijn kerk. Hij kon het altaar en ook het kleine volksaltaar niet gebruiken, alleen de sokkel, maar daarvoor moest hij het hele altaartje inclusief de vier poten meenemen. De sokkel heeft hij dus hergebruikt, de poten staan opgeslagen, het altaarblad is weg. Inmiddels is deze kerk aan de eredienst onttrokken, pastor Jenniskens op 6 december 2016 overleden en is het maar de vraag wat er met de sokkel gaat gebeuren.

Het begon in 1955 dus in Udenhout met het hoofd van pastoor Prinsen, want daar stelde de pastoor blijkbaar veel prijs op. Een hoofd, dat Leo in die begintijd maakte voor de pastorietuin, bevindt zich momenteel op het terrein van Scouting aan de Groenstraat.

Dan zijn er natuurlijk de diverse grafmonumenten op het kerkhof zoals verderop in een lijst wordt vermeld.
Pastoor Prinsen had zelf zijn grafsteen ontworpen, het was begin jaren negentig, en vroeg Leo naar Udenhout te komen om de grafsteen te maken, waarbij de sterfdatum maar moest worden opengelaten want Prinsen was nog kerngezond. Leo kwam naar Nederland en ging een week lang dagelijks naar Tilburg om bij de firma Schaapsmeerders aan de grafsteen te werken. Omdat hij graag wilde zien waar de Belgische hardsteen die hij bewerkte gewonnen werd, reed ik met Leo naar de steengroeve in Écaussinne-d'Enghien, een eind onder Brussel. Hij wilde zien en begrijpen waar het materiaal vandaan kwam. Dat vond hij belangrijk.

De grafsteen van Annie Schoonus, die in 1992 stierf, was een heel bijzondere opgave voor Leo. Vanuit zijn jarenlange vriendschappelijke betrekkingen met Annie was het een moeilijke opdracht, temeer omdat Annie veel te vroeg was overleden en hij kon maar moeilijk bevatten dat ze er niet meer was. "Annies Hinscheiden ist noch nicht zu fassen, verneigen wir uns einfach vor diesem Leben. Hoffentlich kann ich ihr ein würdiges Denkmal machen", schreef hij me. (Het heengaan van Annie is nog niet gemakkelijk te begrijpen, buigen we ons eenvoudig voor dit leven. Ik hoop voor haar een waardig monument te kunnen maken).

Sinds zijn terugkeer in Beieren weigerde hij vaak opdrachten die enkel houtsnijwerk inhielden. Op mijn vraag waarom, antwoordde hij dan steevast: "Ik ben beeldhouwer en geen houtsnijder". Hij zag het niet als minderwaardig, maar eerder als beperking voor een opgeleid beeldhouwer. Het maken van de kerkbanken zag hij als houtsnijwerk van een vakman dat hem beperkte in vrije vormen. Als beeldhouwer zou zijn persoonlijke uitdrukking als kunstenaar meer tot zijn recht kunnen komen. Niet voor niets was hij zijn eigen beeldhouwersatelier begonnen. Het is er mede de reden toe dat hij zijn jarenlange werk in

Udenhout bagatelliseerde. Het was gedaan, al kon hij bescheiden genieten van de roem en bekendheid die zijn werk hem opleverde.
Zo was het eigenlijk met al het werk van Leo, zodra het gereed was en afgeleverd was hij de band met zijn werk verloren, leek het wel. Het bezoeken van zijn werk was niet zijn favoriete bezigheid en het kostte me vaak veel moeite om hem mee te krijgen. Ook over de diepere bedoelingen van zijn werk was hij altijd kort: “Wat jij erin wilt zien”. Diepgaande gesprekken of uitleg waren niet aan Leo besteed.
Toch had zijn werk een diepe filosofische en meer nog vaak een religieuze betekenis. Van huis uit was Leo diepgelovig en dat bracht hij tot uitdrukking in zijn kunst. Om opdrachten te verkrijgen deed hij weinig concessie. Hij was de ontwerper en de maker, de opdrachtgever mocht een mening hebben maar deze moest dan wel stroken met het idee dat Leo zich over de opdracht gevormd had. Zo herinner ik me dat ik meeging naar een locatie in Weiden die hem een grote opdracht wilde verstrekken en waarvoor hij, met het gipsmodel onder de arm, zich aanmeldde. Tijdens het bespreken van Leo zijn model en idee bleek al snel dat de potentiële opdrachtgever weinig kaas had gegeten van kunst en kunstopvattingen en voortdurend bezig was onzinnige veranderingen te laten aanbrengen. Argumenten van Leo hadden geen vat. Dat duurde totdat Leo het beu was, vriendelijk groette en mij achter zich aantrekkend vertrok. De opdracht is er overigens later toch gekomen.

Het was in 2005 dat Kees van Kempen het idee opvatte en met me besprak om Leo nog een opdracht te geven voor een werk in Udenhout. We kwamen overeen dat de Udenhoutse frater Andreas een goed motief zou zijn. Pastoor Looijaard was enthousiast en het ermee eens dat er een plaatsje in de Sint-Lambertuskerk beschikbaar zou zijn. Vanuit mijn contacten met pater Willem Spann OSFS van het frater Andreasbureau in het moederklooster van de fraters van Tilburg kon ik over enkele afbeeldingen van frater Andreas beschikken en daaruit koos ik een ontwerp. Hiermee reed ik naar Oberköblitz en overlegde met Leo. Hij vond het idee goed, het ontwerp prachtig de beminnelijkheid van frater Andreas uitstralen maar voelde zich fysiek niet meer in staat de opdracht uit te voeren. Met zijn zoon Quirin kwam ik overeen dat hij het ontwerp zou uitvoeren in het atelier van Leo en met diens supervisie. En zo kwam de plaquette tot stand die sinds 2006 in de parochiekerk van Udenhout hangt, een mooi en goedgelijkend portret van frater Andreas uitgevoerd in eikenhout. Tot stille trots van Leo dat ook zijn zoon op die manier verbonden is aan Udenhout en de Sint-Lambertuskerk.

Onder de mensen
De openheid en ongecompliceerdheid waarmee Leo mensen tegemoet trad is kenmerkend voor de manier waarop mensen zich hem herinneren en denken te kennen.
Leo wilde zo snel mogelijk de Nederlandse taal leren. Daarin had hij goede leermeesters in kapelaan Jan van Lierop en kapelaan Simons. Laatstgenoemde werd in april 1955 tot pastoor in Malden benoemd. Het contact met de opvolger van Simons, kapelaan Van Erven, verliep uiterst plezierig maar zonder diepgang.
In moeder Schoonus trof hij iemand die hem, als Oostenrijkse, goed kon verstaan en samen met de familie Schoonus de stap naar het Nederlands kon vergemakkelijken. Zo kwam hij graag en vaak bij de familie Schoonus.
Omdat hij maar enkele jaren ouder was dan mijn oudste broer Jan, trokken zij dikwijls samen op en Jan bracht hem dan onder de mensen en leeftijdgenoten.
Als 12-jarige ging ik dikwijls na schooltijd naar Leo zijn atelier. Soms zat ik daar een uur lang zonder dat er veel gesproken werd naar Leo zijn kanarievogeltje te luisteren en de werkende Leo te bestuderen. Dikwijls stelde Leo vragen hoe iets benoemd werd en hoe dat in een zin samengebracht moest worden. Zo leerde hij van mij wat Nederlands met een Udenhouts accent en ik van hem wat Duits met een Beiers accent.
Nooit zou Leo in de Duitse taal met Nederlanders spreken, ook niet toen hij allang terug was in Beieren. Nederlandse boeken lezen deed hij graag en zoveel mogelijk. Behalve jenever, Udenhoutse broeder, sigaren en tabak namen we altijd boeken voor hem mee. Cees Nooteboom en Godfried Bomans waren wel zijn favorieten.

Ook spraken we ooit af dat we alle Duitsers die ons Holländer noemden zouden corrigeren; Holland is slechts een klein deel van de Nederlanden en met de mensen die in de Hollanden wonen wilden wij niet vereenzelvigd worden…. Nederlanders zijn wij. “Brabanders uit het hertogdom”, introduceerde Leo ons altijd.

Dikwijls ging ik met Leo op avonden dat het vroeg donker was naar de Loonse en Drunense duinen waar de duisternis toen nog totaal was, om de sterrenbeelden te leren. Eens op een avond liepen we door de duinen naar de sterren te kijken toen er plotseling geroepen werd: “Halt, wie daar?”. Het bleek dat we in een nachtelijke militaire oefening terecht waren gekomen en tegen een soldaat in zijn schuttersputje waren opgelopen.

Leo fietste graag naar Oirschot waar de kerkbanken gemaakt werden. Fietsen bracht hem in de natuur en in contact met mensen. Daartoe had hij van mijn moeder haar oude damesfiets gekregen. Een Duitser op een herenfiets zou ook levensgevaarlijk zijn geweest. Voor Leo was het een geweldige uitkomst, hij hield niet van de bus of trein en bovendien kostte het een dag om vanuit Udenhout met het openbaar vervoer in Oirschot te komen en terug. Hij raakte zo gehecht aan het fietsen dat hij het Mauritshuis in Den Haag, het Rijksmuseum in Amsterdam en vele andere gelegenheden ging bezoeken per fiets om op die manier Nederland beter te leren kennen. Later kocht hij een lichte motor, waarmee hij zelfs heen en weer reed naar Weiden.

Bij de kennissen die hij opdeed vanuit zijn werk en contacten hoorde Arnold Diepen. Diepen was familielid van monseigneur Diepen, bisschop van Den Bosch van 1919 tot 1943, en naar deze bisschop vernoemd. Arnold Diepen had een handkunstweverij. Samen met twee zussen, allen niet gehuwd, voerden zij dit atelier en woonden in de bossen aan de Bredaseweg in Tilburg vlakbij het dierenpark. De dames Diepen waren kunstzinnig aangelegd en maakten fraaie wandtapijten. Vanuit de opdracht tot het maken van een Mariabeeld kwam Leo met hen in contact en putte uit dat contact nieuwe inspiratie. Jaren later stond Arnold op enig moment plotseling met zijn fiets bij Leo in Oberköblitz aan de deur. Hij was met de trein naar Würzburg gekomen en verder op zijn fiets naar Leo in Oberköblitz gereden om hem te bezoeken.

Schoonheid en licht
Henk Haen

Leo Bäumler is voor mij in het bijzonder een kunstenaar geweest voor expressieve vormgeving, vooral in de moeilijke vorm van de zijwangen van de kerkbanken.

Ik ben eind jaren vijftig een aantal keren bij hem in zijn atelier van het patronaat geweest en heb hem een aantal keren bij de familie Schoonus gezien want hij hield ook van muziek. Op een bepaald moment heb ik een smeedijzeren kaarsendrager van hem gekregen die altijd mijn huis heeft gesierd en dat nog steeds doet.

Hij probeerde met zijn werk schoonheid en licht te brengen voor de medemens. Zijn Udenhoutse grafstenen zijn altijd verticaal, naar boven gericht en meer dan alleen een naam en datum. De grafsteen van mijn ouders is voor mij als een mijlpaal van hun leven.

Hoofdstuk 3

De houtsnijder voorbij
Werken met steen, beton en cement

Terug in der Oberpfalz
Begin 1960 bracht pastoor Prinsen, samen met zijn broer Jan Prinsen, Leo terug naar zijn moeder in Weiden in der Oberpfalz. Aan de grens vroeg de douane wat er toch allemaal in de tassen en dozen zat die ze in de auto meevoerden. Op elk aangewezen stuk bagage antwoordde Prinsen: “brood”, “brood”, “brood”, waarop de douanebeambte hoofdschuddend het gezelschap doorliet.
Terug in zijn geboortestreek pakte Leo zijn arbeid direct weer op. Daartoe maakte hij gebruik van de ruimte die zijn broer Hans hem bood. Hans had een timmerwerkplaats in de Vohenstraußer Straβe in Weiden.
Leo kende er Karola Hammer waarmee hij eerder vriendschap was aangegaan. Karola kwam uit Weiden, uit een gegoede familie en was lerares. In april 1962 trouwden ze en gingen wonen in een oude watermolen bij Weiβenbrunn-Kohlberg waar Leo zijn eigen atelier aan huis begon. De huwelijksreis ging naar Rome.

In 1963 werd het eerste kind, Leo jr. geboren. Ook Hanneke, Zeno en Quirin zijn in Weiβenbrunn geboren. Het was Leo zijn grote wens de kinderen op het platteland te laten opgroeien. Hanneke dankt haar Nederlandse voornaam aan de vriendschap tussen Goverdine Witlox met Leo en Karola. Goverdine had vanaf het vertrek van Leo uit Udenhout contact onderhouden en was in 1964 met de trein naar Weiden gereisd. Enkele jaren later was ze aanwezig bij de doop van Hanneke om als peettante te fungeren.

De eerste keer dat ik Leo bezocht na zijn vertrek uit Nederland
Goverdine Witlox

Toen in 1964 mijn vakantie in duigen viel kwam ik op het idee om Leo, die inmiddels was getrouwd en in Weiβenbrunn woonde, te gaan opzoeken. Waarom niet? Ik schreef hem een brief en van Karola kwam een enthousiaste brief terug dat ik welkom was, dat ze zo mooi woonden, dat er vijvers waren in de buurt waar je kon zwemmen etc. etc.
Via een reisbureau had ik een treinkaartje gekocht naar Weiden in der Oberpfalz. Tot en met vrijdagavond had ik gewoon gewerkt en op zaterdagmorgen bracht Joep Ritsen me naar het station in Tilburg. Wij werkten beiden voor de melkfabriek, hij in Tilburg bij De Hoop en ik in Udenhout bij Sint-Isidorus.
De reis was lang maar verliep voorspoedig en om halftien ‘s-avonds kwam ik aan in Weiden waar ik verwachtte dat Leo of zijn vrouw Karola (die ik toen nog niet persoonlijk kende) zou staan om me op halen. Ik had het juiste reisschema aan hen geschreven. Maar er was niemand meer toen alle andere reizigers verdwenen waren. Misschien waren ze verlaat, dus ging ik naar het restaurant om iets te eten en te drinken want dat was op het laatste stuk van Nürnberg naar Weiden niet meer mogelijk geweest. Maar ook terwijl ik daar zat kwam er niemand opdagen om me te zoeken, dus vroeg ik aan de ober hoe ver het was naar Weiβenbrunn. Hij had geen idee want hij had nog nooit van Weiβenbrunn gehoord. Ik begon het wel een beetje benauwd te krijgen want waar moest ik heen zo laat in de avond? De mobiele telefoon was nog niet uitgevonden in die tijd.
De ober ging naar buiten en kwam even later terug met een taxichauffeur die wist in welke richting het was, “Richtung Kohlberg”. Ik had nog nooit met een taxi gereisd en vond het doodeng worden toen er aan de bebouwde kom een einde kwam en aan weerskanten metershoge bomen en bossen verschenen. De weg ging over in een zandpad en eerlijk gezegd had ik het niet breed meer. Toen ik een bord zag “Richtung Weiβenbrunn” was ik dolgelukkig en wist ik dat we in de goede richting gingen.

Op het moment dat ik twee stenen beelden zag staan bij een inrit riep ik: “Hier is het!”. Meteen kwam er een stel jachthonden op de taxi afgestormd en kwam Leo naar buiten op het kabaal van de honden af. Het werd een hartelijk weerzien. Binnen zaten nog twee vrienden van hen uit Denemarken en zij waren helemaal vergeten dat ik zou komen.
Leo en Karola hadden toen twee kinderen, Leo en Quirin. Er zouden er nog vijf volgen. Karola werkte als onderwijzeres aan een school. De zondag die volgde heb ik kennis gemaakt met familie van Leo die in hetzelfde huis woonde, een oude gerestaureerde watermolen.
Leo ging op maandagmorgen werken in Rietsteig aan de Tsjechische grens, Karola ging naar school en ik zat er met twee kleine kinderen die een onverstaanbaar dialect brabbelden waar ik geen touw aan vast kon knopen. Het werd handen- en voetenwerk dus.
De eerste week werden door de broers en neven van Karola allerlei evenementen georganiseerd zoals jachtpartijen en een groot kampvuur in het bos met ree aan het spit. De pastoor kwam me een dag halen om me Beieren te laten zien, de burgemeester kon niet achterblijven en zo werd het een vakantie om nooit te vergeten.
Ik heb hen toen in mijn hart gesloten, zij mij en de vriendschap heeft geduurd tot zij op hoge leeftijd zijn overleden.

Er ontstond een goede samenwerking met architecten, waaronder Hans Beckers uit Regensburg die was gespecialiseerd in kerkenbouw. Het leverde veel opdrachten op, waarbij Leo een geheel eigen modernistische stijl ontwikkelde, waarin strakke lijnen en kantige hoeken de afbeeldingen duidelijk neerzetten en toch een warm gevoel doen uitstralen.

Deze samenwerking leverde overigens ook op dat de zoon van Hans Beckers, Christof, voor de duur van een jaar naar Udenhout kwam, bij mijn ouders in de Slimstraat onderdak kreeg om vandaaruit elke dag op de fiets naar te Tilburg te rijden waar hij bij architect Noud Heerkens in de leer ging. Soms kon hij meerijden met Jeff Kemps, die eveneens werkzaam was op het architectenbureau van Noud Heerkens.
Het was een uiterst vruchtbare samenwerking tussen Leo en architect Beckers. In enkele jaren tijd werden nieuwe kerken gebouwd of oudere kerken van een nieuw interieur voorzien zoals de kerken in Mantel, Ettmannsdorf, Pirk en Unterköblitz.
Bij het 50-jarig jubileum van de Auferstehungspfarrkirche in maart 2013 hield de vereniging Kulturfreunden uit Pirk een speciale expositie met werk van de kunstzinnigen uit de familie Bäumler; Leo senior, Quirin en Antonië.

Op 16 juni 2013 vierde de Sankt-Josefskirche van Unterköblitz haar 50-jarig jubileum waarbij, inmiddels Monsignore, August Lindner was opgetrommeld die in zijn feestpreek speciaal de overleden Leo vernoemde als degene die de kerk een “gezicht” gegeven had.

Oberköblitz
Tijdens zijn werk aan de kerk van Unterköblitz kwam Leo uiteraard veelvuldig in contact met de pastoor Pfarrer August Lindner waardoor een vriendschapsband ontstond. Het is door de bemiddeling van deze dat Leo in 1969 de oude pastorie van Oberköblitz met bijbehorende gebouwen van de parochie kon kopen. Hij liet het pand, dat in oorsprong toebehoorde als “Fliehburg” aan de burcht van Wernberg en uit de 15^{e} eeuw stamt, met aanhorige gebouwen direct onder monumentenzorg plaatsen en knapte alles op, waarbij hij zowel de buitenkant alsook de binnenkant geheel in oude gotische stijl handhaafde. Tot op heden is alles in zijn oorspronkelijke, eeuwenoude, staat gebleven. Idyllisch gelegen op een hoogte als ensemble naast de eeuwenoude kerk waartussen een eveneens eeuwenoude holle weg loopt, overspannen door een bruggetje dat beide gebouwen verbindt. Over deze holle weg reden eeuwenlang paard en koets onder het boogbruggetje door om bij het even voorbij de kerk gelegen Zehentbartl hun tol (Zehent) te voldoen.

Het was in 1969 dat wij voor het eerst Annie Schoonus in Regensburg bezochten en samen met haar een week lang bij Leo verbleven. Leo en zijn gezin woonden nog niet zo lang in Oberköblitz, het huis moest nog worden schoongemaakt en ingericht, maar de bijzondere plek bleek dan al het middelpunt van de wereld te gaan worden vanwege de gastvrijheid en de wens van Leo om vreemde mensen en culturen te ontmoeten en in zijn huis te ontvangen. Leo voelde zich wereldburger, zoals hijzelf altijd zei, waarbij hij evenwel een bijzondere verbintenis behield met zijn Freistaat Bayern.
In Oberköblitz werden de kinderen Burgi, Josi en Antonië geboren. Annie Schoonus werd peettante van Josi.

Het gezin
Aanvankelijk was het een hele opgave voor Leo en Karola om voldoende inkomen te verwerven. Leo had vijf jaar in Udenhout gewerkt voor kost en inwoning en verhoudingsgewijs een klein inkomen. Zonder veel financiële genoegdoening was hij vriendelijk bedankt en naar zijn moeder teruggebracht. Maar Leo was alles uit vrije wil aangegaan en nam daar de volle consequenties van. Het leidde er wel toe dat de zakelijker ingestelde Karola het niet eens kon worden over de gang van zaken in Udenhout, maar Leo wilde er niet van weten. Hij hield zich niet graag met geld bezig. Het leidde er ongetwijfeld mede toe dat hij zonder vertoon afstand nam van Udenhout en pastoor Prinsen, die hij echter altijd hoog bleef achten en waarderen. Hij is slechts enkele keren in Udenhout terug geweest. Naarmate de kinderen ouder werden liepen de kosten om het gezin te onderhouden op. Leo had wisselend grotere en kleinere opdrachten, de opdrachten voor kerken namen gestaag af. Het vaste inkomen van Karola als onderwijzeres gaf enige zekerheid. Karola is zich blijven inspannen om enige financiële genoegdoening te krijgen waarop volgens haar recht bestond.

Het gezin van Leo en Karola bestaat uit drie jongens en vier meisjes, Leo jr., Hanni, Zeno, Quirin, Josi, Burgi en Antonië. Leo was degene die zijn kinderen vrijheid leerde met een ruime blik op de wereld, Karola voedde ze op. Omdat Leo zijn atelier aan huis had was hij de hele dag beschikbaar voor de kinderen, terwijl Karola als lerares in Nabburg haar werk had. Het huis en de grote tuin, gelegen in de vrijheid van het kleine dorpje Oberköblitz, de grote schuur waar het hout van Leo te drogen lag met ruimte genoeg om te kunnen spelen, de bossen en het riviertje de Naab vlakbij. Allemaal ingrediënten om een onbekommerde en leerzame jeugd te beleven. De kinderen groeiden er in grote onderlinge verbintenis samen op. “Onzinspeelgoed” paste niet in Leo zijn opvoedingsbeeld. De natuur bood eigenlijk alles wat ze nodig hadden. Modelbouw, technische bouwpakketten, kleertjes maken, een zelfgemaakte kerstgroep of poppenkast en boeken, meer hadden ze niet nodig. Soms nam hij zijn kinderen mee op een kunstreis of naar theater en concert.

Wanneer de kinderen groter zijn geworden gaan ze zelfstandig op reis. Naar Parijs, naar father Mathew in India, naar Spanje en vaak komen ze naar Nederland waar ze telkens opnieuw de sporen van Leo willen herbeleven, de Loonse- en Drunense duinen, de Efteling. Maar ook de bekende Nederlandse grote steden en musea, Amsterdam, ’s-Gravenhage, in de voetsporen van hun vader.
Karola probeerde de kinderen liefde voor muziek bij te brengen met haar pianospel en later met kerkorgelmuziek.
Leo junior volgde een opleiding tot zeefdrukker. Hij woonde een jaar lang in Menton aan de Côte d’Azur om zich specialistischer in de zeefdrukkunst te bekwamen en werd gelauwerd als meesterzeefdrukker. Hij begon zijn eigen zeefdrukkerij en later een koffiebranderij in het voormalige atelier van Leo bij het ouderlijk huis waar hij tegenwoordig woont.
Quirin werd als kind al als begaafd gezien door zijn moeder. Hij volgde de opleiding tot houtsnijder in Oberammergau en de beeldhouwopleiding aan de kunstacademie van München. Hij heeft een atelier in Berlijn waar hij jarenlang werkzaam is met en voor andere bekende kunstenaars zoals Andreas Hofer. Hij legt zich voornamelijk toe op moderne kunst.

Hanni ging Johanna heten, werd trapezekunstenares en werkt veel met kinderen. Ze ging in Berlijn wonen.
Zeno bracht een vervangende dienstplicht door in het Sauerland waar hij lange tijd in de dierenbescherming werkzaam was. Terug in Oberköblitz trouwde hij de dochter van een garagehouder en ging daar werken als verkoper. Zij wonen in Oberköbitz op een deel van de grond van Leo.
Josi leerde Spaans en werd vertaalster. Later schoolde ze zich om in de kinderpedagogiek. Ze ging zich Josefa noemen en woont nu in Regensburg.
Burgi doet sociaal werk en woont in Berlijn.
Antonië is verzorgende in de thuiszorg, tekent en schildert niet onverdienstelijk en woont in Regensburg.

Karola was 10 jaar jonger dan Leo, geboren in 1935. Ze was de oudste van 11 kinderen in het gezin Hammer en hielp tot haar 12de jaar mee in de winkel. Haar vader had een touwslagerij en winkel in het centrum van Weiden. Ze studeerde voor onderwijzeres in Nürnberg en werkte aan scholen voor beroepsonderwijs. Ze had tijdens haar studie in het internaat viool- en pianospelen geleerd. Op haar 50^{e} leerde ze nog orgel spelen voor kerkmuziek. Het werd haar lust en haar leven om de kerkorgels van de katholieke kerken in Wernberg, Ober- en Unterköblitz te bespelen en wekelijks begeleidde ze de Evangelische kerkdienst in het verzorgingstehuis van Unterköblitz. Na de dood van Leo woonde ze alleen in het grote huis totdat ze plotseling en in korte tijd begon af te takelen. Nagenoeg precies acht jaar na Leo, op 30 maart 2016, is Karola in Regensburg overleden, bijna 81 jaar oud.

Werken in graniet
Zoals gezegd was Leo het stadium van de ambachtelijke, middeleeuwse, houtsnijder ver voorbij. Hij had zich gevestigd als vrije beeldhouwer en nam het liefst grote opdrachten aan waarbij steen, cement en beton nieuwe uitdagingen voor hem vormden waarin hij zich ontwikkelen kon. Bewust week hij af van bestaande traditionele vormen en zocht de kern van wat hij wilde weergeven in zijn onderwerp door weglating van details. Er groeide een eigen stijl, hoekig met rechte lijnen, abstract en toch herkenbaar, minimaal met weglating van al het overtollige.
Hij verliet het werken in hout niet helemaal maar ging wel meer en meer met Flossenbürger graniet werken. Flossenbürg, bekend ook als wreed concentratiekamp waar Dietrich Bonhoeffer is vermoord in de Tweede Wereldoorlog, niet ver van Weiden waar het graniet gedolven wordt.
Flossenbürger graniet is een uiterst harde steensoort die eeuwen kan trotseren maar zwaar te bewerken is. Leo bewerkte het voornamelijk met een persdrukbeitel die voortdurend een aanslag op zijn armen en gewrichten deed en waarbij hem de oorlogsverwonding in toenemende mate opspeelde. Totdat hij zoveel last ondervond van de dreunen die de persluchtbeitel op zijn gewrichten veroorzaakte dat hij in 1995 ophield in graniet te werken en voornamelijk overging op het werken in lindenhout.
Het werk van Leo laat zich vrijwel direct herkennen door uitdrukking, aard en stijl.
Het kwam uiterst sporadisch voor dat Leo zijn werk signeerde. Slechts enkele werkjes heeft hij voorzien van zijn monogram. Een enkel werkje heeft hij gesigneerd met zijn monogram in cyrillisch schrift als gevolg van zijn fascinatie voor Oekraïne en de Russische taal.

Leo, een vriend van mijn vader en meer
Joep de Weijer

Ik zat op de lagere school toen hij in het dorp kwam en Leo zijn werkplek was tegenover de school. Zo nieuwsgierig ik was liep ik daar weleens binnen want het was wel interessant wat hij deed. De kanaries vlogen door de werkplaats want vogels moesten vrij zijn zei Leo. Een natuurmens dat was hij.

Op latere leeftijd ben ik regelmatig bij hem en zijn familie in Beieren op bezoek geweest, je werd er als een koning ontvangen maar je ging wel 50 jaar terug in de tijd. Wel heel gezellig met de hele familie aan de keukentafel kletsen tot in de kleine uurtjes.
Leo was nog precies zoals ik hem als kind kende, een oermens, een markante man!

“Hinschauen, Durchschauen, Überschauen”
Ben en Olga Besselink

Mijn vroegste herinneringen aan Leo gaan terug naar mijn lagere schooljaren. Tegenover de school stond toen nog het patronaatsgebouw.
Als de deuren openstonden zag ik daar een man werken die bezig was om de nieuwe kerkbanken te maken, zo was ons verteld. Het was een beeldhouwer uit Duitsland die door de pastoor naar Udenhout was gehaald. Vaak zag je hem door het dorp lopen, bedachtzaam opnemend wat hem beviel. Later leerde ik hem persoonlijk kennen.
Mijn schoonvader reed als chauffeur vaak met pastoor Prinsen naar Duitsland en daar bezochten zij kunstenaars die iets voor het interieur van de kerk konden betekenen.
Zij kwamen dan ook bij Leo die inmiddels weer in Beieren woonde. Zo ontstond er een relatie tussen de families. Jaren na de kerkbanken kwam hij een enkele keer terug naar Udenhout om er te werken. Zo bleef het contact in stand. Er zijn nog foto’s van dat Leo en zijn gezin in de Efteling waren.

Als ik later met mijn vrouw door Duitsland reed en we kwamen in de buurt gingen we altijd bij Leo aan. Ik had dan kranten of tijdschriften mee omdat hij zijn Nederlands graag bijhield. Aan die bezoeken heb ik nog altijd mooie herinneringen zoals hoe hij ons meenam en met zijn kinderen de bossen inging om eetbare planten te zoeken die in een omelet meegebakken werden, of samen met Leo naar een feest van de brandweer gingen in een naburig dorp compleet met bier en rolmops, wat niet zo goed uitviel.
Een van die herinneringen is mij bijzonder bijgebleven. Op doorreis naar Praag bleven we daar overnachten. ‘s Avonds zaten we buiten aan een lange tafel en omdat er altijd wel mensen langskwamen was er ook die avond een gekleurd gezelschap. Familieleden van Leo of Karola, een professor in taalwetenschap, een zangeres en wat muzikanten.
Het werd al donker toen er door de poort een man binnenkwam met in zijn hand een plastic tas. Het bleek een Rus die in de oorlog als krijgsgevangene in Flossenbürg gevangen had gezeten en enkele jaren terug was uitgenodigd door de gemeente Flossenbürg voor een herdenking. Omdat Leo een woordje Russisch sprak was hij vaak langere tijd bij Leo te gast. Deze Rus woonde ergens diep in Rusland aan de Wolga en was lange tijd met de trein onderweg geweest. Zijn proviand bestond uit stokvis en wodka in een petfles.
Ergens heb ik nog een kaartje waarop Leo mijn naam in het Russisch schrift op heeft geschreven.
Het werd een avond vol muziek en interessante gesprekken.

Als ik er was ging ik altijd even in het atelier kijken. Probeersels, opdrachten, ideetjes, overal stond of lag wel wat. Een van die werken was een preekstoel. Een halfronde in hout uitgewerkte beeltenis van de evolutie van de mensheid. Onderaan links Adam en Eva en bovenin rechts wolkenkrabbers en vliegtuigen. Kortom, de schepping en ontwikkeling van onze planeet en zijn bewoners.
Daarnaast maakte Leo ook vele kleinere werken uitgesneden in hout.
De laatste keer dat we bij Karola waren nadat Leo overleden was liet ze ons in een van de vertrekken van de oude pastorie waar ze woonde een aantal van die werken zien. In mijn ogen waren daar interessante werken bij.
Zelf heb ik een van die stukken door Leo gemaakt toen zijn gezondheid het niet meer toeliet om met zwaar gereedschap te werken en hij met simpele middelen het hout bewerkte. Een

houten object met in de linkerbovenhoek een grove inkeping. Je kunt er niet doorheen kijken daar de inkeping schuin wegloopt.
Bij mijn vragende blik om de betekenis zei Leo in zijn Beiers dialect: “Hinschauen, Durchschauen, Überschauen”.

Hoofdstuk 4

Over geloof, Gods schepping, samenleven en vrijheid
Leo's denken

Natuur
Ondanks dat Leo een fervent pijproker was en als rechtgeaarde Beier graag bier dronk, was hij ervan overtuigd dat de natuur alle middelen verschafte om gezond te blijven en ongemakken te verdrijven. Hij kende veel planten en hun geneeskrachtige of helende werking. Dagelijks was hij om 8 uur in de morgen aan het werk in zijn atelier, nadat hij zichzelf zomer en winter had gewassen aan de waterput in zijn tuin.

"De mens heeft geen zeven ellen land nodig, geen landgoed maar de gehele aardbodem en de hele natuur waar hij in de ruimte alle eigenschappen, bijzonderheden en zijn verantwoordingsbewuste geest openbaren kan". Zo interpreteerde Leo graag de woorden van Anton Tsjechov.

Religieuze inslag
Nagenoeg het gehele werk van Leo heeft een religieuze inslag. Geloof en religie hebben hem gevormd en zijn creativiteit heeft zich ontwikkeld vanuit zijn denken over geloof, Gods schepping, de samenleving en zijn eigen drang naar vrijheid. Maar praten over geloof deed hij zelden. Zoals hij ook nooit uitlegde waarom hij iets gemaakt had zoals het er stond of hing. De innerlijke reden waaruit zijn werk voortkwam hield hij voor zichzelf. De invulling, uitleg en zeggingskracht liet hij over aan de toeschouwer en het deed hem zichtbaar goed wanneer je als toeschouwer de uitleg gaf die dicht bij zijn bedoeling lag.

Europeaan
Het was Leo zijn overtuiging dat hij, met zijn verblijf in Udenhout zo kort na de Tweede Wereldoorlog, een bijdrage had geleverd aan de goede verstandhouding tussen Nederland en Duitsland. Overigens zou hij het woord *Duits* consequent uit de weg gaan. Hij sprak altijd van Beiers of Europees. "Met mijn verblijf in Nederland zo vlak na die vreselijke Tweede Wereldoorlog heb ik eraan bijgedragen om tot een betere onderlinge verhouding tussen de mensen te komen", zei Leo vaak. "Ik ben dankbaar dat ik met mijn werk in Udenhout een kleine bijdrage heb mogen leveren aan de Europese cultuur in deze voor ons minder goede eeuw en ik hoop dat nog lang te kunnen doen, zolang de schotwond in mijn arm me dat nog mogelijk maakt", schreef hij me in 1992. Hij ging zich steeds meer zorgen maken over de last die zijn arm hem bezorgde.

Leo zijn filosofische inslag en zijn denken werden sterk beïnvloed door zijn kennis van de geschiedenis en de vele boeken die hij las. Hieruit werd niet alleen maar de inspiratie voor zijn werk gevoed, zijn hele levenshouding was erdoor beïnvloed.

Contacten over de hele wereld
Hij bouwde en onderhield contacten over de hele wereld hetgeen zijn geest verscherpte. Hij leerde en genoot ervan.

Behalve onze jaarlijkse bezoeken waren er meer mensen die graag bij Leo op bezoek kwamen en waarvan hij uitermate kon genieten. Goverdine Witlox onderhield vanaf het begin contact met Leo. Annie Schoonus was in de periode 1969-1974 verbonden aan de opera van het Stadttheater Regensburg en was vaak bij Leo en Karola te gast. Wim Vesters studeerde in de tijd dat Leo in Udenhout werkte theologie bij de Kapucijnen in Biezenmortel, kwam graag bij Leo in zijn atelier in Udenhout en kwam later enkele keren naar Oberköblitz. Father Dr. Mathew Valiamattam, een priester uit India die in Rome studeerde, was enkele jaren

achtereen als priester vakantie-invaller in de parochie van Weiherhammer actief en leerde zo Leo kennen. Samut en Timotee, twee donkere jongens uit Guadeloupe, een Frans departement in de Caribische Zee, die in Parijs studeerden, verkenden liftend Duitsland waardoor ze een keer met Leo meereden naar zijn huis en een jaar lang bleven. Tijdens dat jaar gingen ze als werkstudent werken in de Flachglassfabrik in Unterköblitz en woonden ze bij Leo op de zolder van een stal. Met al deze mensen groeide een blijvende vriendschapsband. Maar ook Udenhouters zoals Piet Peijnenborgh, jarenlang verbonden aan de harmonie in Udenhout, die op latere leeftijd houtsnijden wilde leren en een maandlang bij Leo verbleef. Cees de Weijer, die als meubelmaker verstand had van hout was vaak bij Leo in zijn atelier te vinden in zijn Udenhoutse jaren. Zijn kinderen bezochten Leo met regelmaat in Oberköblitz. Maar ook Ben en Olga Besselink die Leo trouw bezochten wanneer ze in de buurt waren of Johanna Peijnenborgh – Schoonus en Gonnie Beenakkers – Schoonus die goede contacten onderhielden. Leo was altijd uiterst dankbaar voor de bezoeken uit Udenhout omdat hij zich erdoor gewaardeerd voelde en vooral genoot van het contact en de uitwisseling met Udenhout.

Door een brief aan de Gemeente Weiden kwam de Oekraïense arts dokter Worobjow, destijds legerarts en krijgsgevangene in Weiden, in contact met de familie Hammer en met Leo. Het leidde ertoe dat Leo vier keer naar Donetz in de Oekraïne afreisde om hem daar te bezoeken. Daartoe leerde Leo zichzelf Oekraïens door “het erin te beitelen”, zoals hijzelf zei. Juri en Ludmila Smirnov verbleven als asielzoekers in de burcht van Wernberg en zij hielpen Leo om Russisch te leren. Zijn bezoeken aan de Oekraïne zijn er de oorzaak van dat Leo een bijzondere verbintenis ging voelen met de aard en cultuur van de Oekraïners. Het heeft een diepe indruk op hem gemaakt. Enerzijds de enorme uitgestrektheid en rijkdom van het land, anderzijds de ellende onder de mensen en het economisch verval. Goede maar onzekere mensen die door een hel worden gejaagd. De verheven koorgezangen van jonge monniken in een vervallen klooster, jonge mannen die rechtstreeks vanuit de gevangenis in de beschutting van een klooster hun toekomstsperspectief zoeken. De mystiek en de rust die uitgaat van de Oosterse Kerk, die hij node mist in de Katholieke Kerk. Dokter Worobjow en zijn dochter Ludmilla Worobjowa kwamen twee keer in Weiden en Oberköblitz op bezoek. Aan de liefde die Leo in deze tijd ontwikkelde voor het Russisch, ontleende hij de voorkeur voor het lezen van de lyrische gedichten van Anna Achmatowa die een inspiratie vormden voor zijn kunstuitingen.

Behalve alle voorgenoemden hebben velen, van over de hele wereld vandaan, waaronder zeker ook de vele *Landstreicher*, gastvrijheid en vaak ook hulp gevonden bij Leo en zijn familie, hetgeen vaak leidde tot dankbare contacten. Omdat Leo een eeuwenoude pastorie bewoonde was deze plek bij zwervers van over heel Europa bekend uit een soort geheime gedragscode, als plaats waar men onderkomen en eten kon krijgen. Leo zette deze traditie voort en putte genoegen uit de contacten met deze mensen en de hulp die hij hen kon bieden. Al stond daar niet altijd dankbaarheid tegenover, hij bleef het goede in de mensen zien.

Vooruitgang

Over de vooruitgang had hij zo zijn eigen opvattingen: ”We maken tegenwoordig geen handvatten meer zonder dat er een elektrisch apparaat aan vastzit. In het boerenbedrijf werkt niet veel meer zonder stroom, in de industrie al helemaal niets. Iedere nacht brandt er in steden en dorpen een verkwistende openbare feestverlichting. We pompen stromen van drinkwater honderden van kilometers ver over bergen en dalen om het daarna voor meer dan de helft door het closet te spoelen. We stuwen het water op tot een reuze grote ketel om daarmee turbines aan te drijven, bouwen kernreactoren en laten een gigantische alchemistenkeuken in ons landschap plaatsen. Leve de vooruitgang!”.

Als fanatiek tegenstander van de invoering van atoomenergie was Leo regelmatig met zijn kinderen te vinden op demonstraties tegen de bouw van een kerncentrale in Wackersdorf.

Hij kon maar niet bevatten hoe weldenkende mensen zo dom en kortzichtig konden zijn iets gevaarlijks als atoomenergie te benutten en daarmee hun kinderen en kindskinderen direct willens en wetens in gevaar brachten.

Heimat

Ook in de politiek wilde Leo zijn trom roeren. Zoals hij Europa als zijn thuisland zag, zozeer lag zijn hart in Beieren als zijn leefwereld. Hij vroeg zich af of Beieren in de toekomst ook Beieren als Heimat zou kunnen blijven bestaan of dat Beieren door het centralisme uit Bonn gelijkgemaakt zou worden met de rest van Duitsland. Daarover had hij zo zijn eigen verlangens en ideeën ontwikkeld die hij graag uitdroeg om iets in gang te zetten en te bereiken. Jarenlang engageerde hij zich met de Bayernpartei die streefde naar een gedecentraliseerd Duitsland en zoveel mogelijk autonomie voor Beieren. “Centralisme deugt niet” was Leo zijn opvatting. Hij wilde dat Beieren staatkundig weer zelfstandig zou worden en was jaloers op ons koninkrijk. De Beierse vlag met zijn blauwwitte kleuren stonden volgens hem voor vrede, vrijheid en federalisme. Hele theorieën ontwikkelde hij op de kleuren blauwwit om zijn geliefde Beieren te promoten. Te vuur en te zwaard verdedigde Leo zijn opvattingen in kerk en kroeg, hetgeen nogal eens leidde tot verhitte discussies met boeren en bevolking in de plaatselijke kroeg die de redeneringen van Leo niet altijd goed begrepen of konden volgen.
Beieren was zijn vaderland, hij droeg het in hart en geest.

Hoofdstuk 5

Meer uitdrukken zonder veel poespas
De kenmerken van zijn werk

Soms doet het werk van Leo denken aan de oude Romaanse kunst. Door zijn jeugd in Beieren was de barok hem eigenlijk met de paplepel ingegeven. Hij had een grote bewondering voor de gebroeders Aegid Quirin en Cosmas Damian Asam en ontegenzeggelijk hebben ook zij Leo geïnspireerd.
Zoals opgemerkt ging Leo zich vooral als beeldhouwer zien na zijn Udenhoutse periode waarin hij voornamelijk houtsnijwerk met duidelijke betekenissen had gemaakt. Daarbij waren deze afbeeldingen merendeels tot stand gekomen op wens, op aangeven van pastoor Prinsen of anderen die belang hadden bij de opdracht van een kerkbank. Vrijere werken, zoals de kapel van Huize Sint-Felix of de dorpspomp, droegen veel meer het karakter wat uit Leo zelf voortkwam en waarin hij de “kunst van het weglaten” toe kon passen.
Eenmaal terug in der Oberpfalz met een eigen atelier kon hij zijn eigen kunstopvatting uitbouwen, waarin hij “meer wilde uitdrukken met minder poespas”. Zo kon hij zich ten volle ontplooien als beeldhouwer en voortbouwen op hetgeen zijn academiedocent professor Schorer al in hem zag: “een vakman met een bijzondere kunstzinnige aanleg”. Na zijn terugkeer in Beieren is het werk van Leo dan ook strak van lijn en minimalistisch te noemen. Vanaf dan vertonen zijn werken alleen het hoogstnoodzakelijke aan afbeelding, waardoor het een groter beroep doet op het inlevingsvermogen, de fantasie en dikwijls ook de Bijbelkennis van de toeschouwer. Om de aandacht en het gewenste resultaat te krijgen moet hetgeen wordt uitgebeeld dan ook voldoende zeggingskracht bezitten om de toeschouwer te boeien en tot eigen invulling aan te zetten. Het was deze kunst die Leo beheerste.
Het beste compliment over zijn werk, vertelde hij me, kwam van een oude mevrouw die dagelijks de kerkdienst in Unterköblitz bezocht. Leo ergerde zich al jaren aan de strakke, stijve achterwand van de Sankt-Josefskirche en kreeg het uiteindelijk van de pastoor gedaan om daar wat aan te veranderen. Nadat Leo in de achterwand hoog boven het altaar een groot rond gat (oculus) had uitgehakt was er een licht doorschijnend glas in gekomen waardoor de doodse achterwand plotseling veel meer tot leven was gekomen. Volgens de oude mevrouw was daarmee eindelijk de toegang tot hemel ontsloten.

Hoofdstuk 6

Hij was er stiekem toch trots op
Inventarisatie van zijn werkstukken

Het was tijdens ons bezoek aan Leo in 2006 dat ik het plan opvatte en met Leo en Karola afsprak om het werk van Leo te zullen inventariseren, digitaliseren en zo mogelijk in een catalogus samen te brengen.

Leo was erg ingenomen met het voorstel en voelde zich hoogst vereerd. Vanuit zijn bescheidenheid dacht hij dat dit niet zoveel zou opbrengen omdat hij maar een klein aantal kunstwerken had gemaakt. Dat het uiteindelijk een jarenlange speurtocht zou worden, met heel veel heen en weer reizen, die ruim 1190 bruikbare items en foto's opleverde had niemand kunnen vermoeden. De inventarisatie is niet uitputtend. Om tot een inventarisatie te komen gebruikte ik opdrachtbrieven, rekeningen, belastingaangiften en het geheugen van Leo en Karola. Daarnaast plaatste ik oproepen in dag- en weekbladen in Beieren en Nederland om mensen met werk van Leo in hun bezit te vragen zich bij mij te melden of een foto toe te sturen. Ondanks dat ik een aantal reacties ontving, ben ik ervan overtuigd dat lang niet alles is achterhaald. Ook van wel bekende plaatsen is zijn werk niet overal bewaard gebleven of te achterhalen.
Ondanks zijn bescheidenheid was hij best een beetje trots toen hij zijn werk zo bijeen zag komen. Al bleef het voor hem afstand nemen van zijn werk en relativeren van zijn schepping. Gevoelens en betekenis van hetgeen hij maakte wogen voor hem niet meer wanneer hij iets uit handen gegeven had. De waarde die zijn werk vanaf dat moment had, was die welke de mensen er zelf aan wilde geven. Zo verwoordde hij het ook zelf.

De inventarisatie die tot stand kwam is opgebouwd in de volgende hoofdgroepen:
- Kerkinterieurs: 309 werken
- Losse werken die zich in Nederland bevinden: 111 werken
- Grafstenen: 44
- Sacrale vrije werken: 245
- Kleine werken en vingeroefeningen: 409
- Bronnen-fonteinen en monumenten: 19
- Maskers: 25
- Portretten: 28

Lijst van grotere werken op jaartal

1948	Eichstätt	Bisschopshuis Madonna
1955 1959	Udenhout (NL)	158 zijwangen voor de kerkbanken en vele particuliere opdrachten
1960	Dietersdorf	Kerk Sint-Nicolaas, altaar en kruis
1961	Weiden	Ambachtsschool, Generationsbrunnen, graniet
1961	Altfalter	Kerk Sint-Josef, altaar, tabernakel en betonmedaillon
1961	Oberviechtach	H. Johannes, roepende in de woestijn, graniet
1962	Oberköblitz	Kerk Sint-Josef, façade buitenmuur en timpaan met daarop de voorspelling van Malachias
1962	Trieben (O)	Lezenaar, Mariabeeld, priesterstoelen
1963	Unterköblitz	Kerk Sint-Jozef, tabernakel, apostelkandelaars
1963	Pirk	Wederopstandingskerk, deurklinken brons, betonreliëf wanden, betonreliëf orgel façade, wijwaterbekkens, altaarzuil, lezenaar,

		doopvont graniet en natuursteen; “Der Auferstandene” buitengevel brons
1965	Mantel	Dorpskerk gehele priesterkoor, altaar, sacramentszuil in brons
1965	Rittsteig	Filiaalkerk H. Bloed, tabernakelzuil en beeld H. Anne te Drieën
1965	Weiherhammer	Dorpskerk, tabernakelzuil in brons, lezenaar, altaar
1966	Kohlberg	Schoolgebouw wanddecoratie, cement
1966	Weiden	Houtzuil boswachterij
1966	Dietersdorf	Altaarkruis
1966	Mengkofen	Bron
1967	Rittsteig	Expositurkirche, altaar en tabernakelzuil
1967	Weiherhammer	Hubertusbron, graniet
1967	Tännesberg	Oorlogsmonument
1967	Ettmannsdorf	Kloosterkerk Goede Herder, tabernakel, hangkruis, altaar, lezenaar, Madonna, deurklinken, kruisweg
1968	Kaltenbrunn	Dorpskerk, doopvont graniet en brons
1968	Fronberg	Dorpskerk, lezenaar, kerstgroep reliëf in boomstam
1968	Schwandorf	Kloosterkerk, madonna en kaarsenstandaard
1969	Floβ	Kleuterschool, portret pastoor Van Ars, brons
1969	Schmid	Trausnitz
1969	Kelheim	Dorpskerk, tabernakel bronzen deuren (maanlanding)
1969	Haselbach	Caritaskliniek huiskapel, altaarblad, tabernakelzuil
1969	Johannisthal	Mozaïek ingangshal retraitehuis
1969	Johannisthal	H. Johannes die de komst van de Heer aankondigt, graniet
1969	Hirschau	Altaar en lezenaar
1970	Oberköblitz	Kerk Sankt Emmeram, uitstellingstroon
1970	Leuchtenberg	Dorpskerk, tabernakel met zuil
1970	Haselbach	Huiskapel, altaar en tabernakelzuil
1970	Floβ	Dorpskerk, altaar, tabernakelzuil, lezenaar, kaarsenstandaard
1970	Floβ	Filiaalkerk Sint-Nicolaas, volksaltaar
1970	Kaltenbrunn	Dorpskerk, altaar in zandsteen, doopvont, dorpsbron
1970	Nabburg	“Kind im Wald”, kleuterschool
1970	Regensburg	Hans Beckers, zon, hout
1970	Onbekend	Portret
1971	Windisch-Eschenbach	Kerk, reliëfwand in beton
1971	Glaubendorf	Volksaltaar en doopvont
1971	Neuhaus	Tabernakelzuil, lezenaar, doopvont, kaarsenstandaards, betonreliëf
1972	Weiden,	Raadhuiszaal, wandmedaillons, eikenhout
1972	Unterköblitz-Kettnitzmühle	Bron
1973	Weiden	Schoolgebouw wandversiering uit leem
1974	Oberköblitz	Wapenschilden
1974	Fronberg-Grafenwöhr	Kapel, drie symbolische afbeeldingen
1974	Vilzing	Kerk, altaar, lezenaar, doopvont, priesterzetels
1974	Perschen	Boerenmuseum, kruis en toebehoren, hout
1975	Rothenstadt	Kleuterschool, keramiek mozaïek
1975	Rothenstadt	Privé, Johannes Nepomuk
1976	Floβ	Kleuterschool, portret pastoor Van Ars, brons
1976	Grafenwöhr	Schoolgebouw, Sankt Michaëlswerk
1976	Grafenwöhr	Foyer schoolgebouw, wandplastik uit beton
1976	Windisch-Eschenbach	Boomkwekerij, madonna

1976	Weiden	Josefsreliëf, Schreinerei Hammer
1977	Grafenwöhr	Huishoudschool, huiskapel met altaarbeeld
1977	Unterköblitz	Sint-Jozefskerk, priesterkoor, kruisbeeld, altaarachterwand met oculus, kruisweg
1977	Silberhütte	Boswachterij, granietzuil met twee uilen
1977	Mantel	Marktplaats, bron, graniet
1977	Weiden	Schoolgebouw, wandplastik, beton
1978	Mitterteich	Dorpskerk, altaar, zijaltaar, consoles, offerblokken, wijwaterbekkens
1978	Weiden	Deurklinken “Der Neue Tag”, brons
1978	Dürnast	Dorpskerk, volksaltaar
1978	Michldorf	Dorpskerk volksaltaar
1979	Pleystein	Jeugdcentrum, borstbeeld bisschop Wittmann, brons
1979	Floβ	Familiewapen, graniet
1980	Onbekend	Madonna
1980	Mantel	Monument molenrad aan brug over de Heidenaab, graniet
1980	Neustadt an der Waldnaab	Landsratsamt, borstbeeld Richard Strauss, brons
1980	Neustadt an der Waldnaab	Borstbeeld bisschop Wittmann, brons
1980	Neustadt an der Waldnaab	Gleiβner monument brons en marmer
1981	Parkstein	Gemeentehuis, vader en zoon Strauss, brons reliëf
1982	Oberköblitz	Waterhoogtemerk aan de Naab
1982	Neustadt an der Waldnaab	Wapenschild Landesratsamt, steen
1982	Störnstein	Gemeente, wapenontwerp
1983	Oberköblitz	Restauratie wegkruis
1983	Irchenrieth	Kerk, volksaltaar
1983	Wutschdorf	Kruisweg naar de Johannesberg 13 staties, graniet
1983	Regensburg	Scheepvaartmuseum, houtsnijwerken
1983	Trausnitz	Kerkbestuur, schriftbeeld
1983	Kehlheim	Patrona Bavariae madonna met kind in Lindenhout
1983	Amberg	Drievuldigheidskerk reliëf in hout
1983	Oberköblitz	2 symboolfiguren brughoofden kerk Sankt Emmeram
1984	Banneuxkapel	Kruisbeeld
1984	Püchersreuth	Gedenksteen pastoor Söllner
1984	Riekofen	Dorpskerk, volksaltaar, lezenaar
1984	Canberra (Aus)	Altaarkrans, altaarwand
1984	Windisch-Eschenbach	“Stützelvilla” kruisreliëf en 2 medaillons
1984	Neustadt an der Waldnaab	Plaquette frauenaltar, brons
1984	Wernberg-Köblitz	Gemeente, acht wapenschilden gemeentewapen
1984	Wernberg-Köblitz	Schutterij, reliëf
1984	Wernberg-Köblitz	Beeld Johannes Nepomuk bij brug over de Naab
1985	Onbekend	Zwerfkei met kruis
1985	Taimering	Filiaalkerk Riekofen, volksaltaar, lezenaar
1985	Nabburg	Frau Haubelt, dwerg, graniet
1985	Wernberg-Köblitz	Kruisweg naar de Judas-Thaddeus kapel 13 staties, graniet
1985	Sulzemoos	Monument Dr. Baumgartner, graniet
1986	Burglengenfeld	Ziekenhuis kruismotieven
1986	Neustadt an der Waldnaab	Landsratsamt, plaquette Christian Kreuzer, brons

1987	Erp (NL)	Kruisweg, lindenhout
1987	Onbekend	Monumentje bisschop Flügel
1988	Schwandorf	Landsratamt, reliëf
1988	Neunkirche	Priesterkoor inrichting
1988	Weiden	Boskapel H. Staude, gehele inrichting
1989	Oberköblitz	Kerk Sant Emmeram, doopvont
1989	Weiden-Frauenricht	Dorpskapel, inrichting priesterkoor
1989	Saal an der Donau	Monument Jansen, Iers hoogkruis, graniet
1989	Weiden	Politiebureau, grondsteen
1990	Weiden	Politiebureau, reliëfzuil H. Sebastiaan, hout
1990	Onbekend	Baumgärtner medaillon
1991	Mantel	Geheimen van de rozenkrans, familie Gollwitzer
1991	Bärnwinkel	Dorpskapel, altaar
1991	Pressath	Kerk, altaar
1992	Weiden	Kerk, H. Cecilia
1992	Dengling	Filiaalkerk Riekofen, volksaltaar, lezenaar, priesterstoelen
1993	Wernberg-Köbliz	Tandartspraktijk H. Appolonia, hout
1993	Neuhaus	Pastorie, kruisbeeld
1994	Pirk	Madonna, uitstellingstroon
1995	Glasern	Dorpskapel, madonna
1995	Johannisthal	Gedenksteen monseigneur Rackl, hout
1995	Ehring	Bron
1996	Klardorf	Kleuterschool Sint Florian, hout
1997	Gebenbach	Gasthaus Obermeier, bron
1997	Kirchdorf	Pastorietuin, Judas Thaddeus, graniet
1999	Osterlend	Pastoor Gräml, reliëf H. Ursula
1999	Riekofen	Familie Gremel, kroonluchter
1999	Weiden	Privé, reliëf H. Ursula
2003	Pertolzhofen	Bedevaartkerk, volksaltaar en lezenaar

Grafmonumenten

	Amberg	Kussensteen, Rätsch
	Bruck	Grafsteen onbekend
	Bunnik (NL)	Ad Beenakkers
	Burglengenfeld	Grafsteen onbekend
	Ehring	Schweige
	Eindhoven (NL)	M. van de Leur en G. van de Leur – Roijers
	Gebenbach	Familie Obermeir
	Goirle (NL)	Michiel van Erven en Elisabeth van Erven – Priems
	Grünwald	Habberger
	Ingolstadt	Sebastian Deschermeier
	Leiblfing	Grafsteen onbekend
	Lommel (B)	Broer Siegfried Bäumler
	Mantel	Grafsteen onbekend, Gollwitzer
	Neustadt an der Waldnaab	Kindergraf, Fuchs, Mattes
	Oberköblitz	Bauer, Bösl, eigen graf Leo en Karola Bäumler – Hammer, Kraus
	Oisterwijk (NL)	A.C. van den Berg en M.C. van den Berg – Moerenburg
	Regensburg	Schweinesbein, Woschek, Ir. Janzen
	Schirmitz	Priestergraf “De Goede Herder”

	Sulzbach-Rosenberg	Graf in het bos
	Taimering	Mesner
	Udenhout (NL)	Dokter G. Wessels Huize Assisië Familiegraf Burgmans Familiegraf Vermeer C. de Weijer en G. de Weijer – Dalleu J. Haen en C. Haen – Boom J. Schoonus en M. Schoonus – Grimm Annie Schoonus Johanna Peijnenborgh – Schoonus Pastoor Karel Prinsen
	Weiden	Boskerkhofkruis, ouders Bäumler, familie Säman, familie Hammer
	Wernberg-Köblitz	Georg Kraus dialectdichter

Exposities
Leo hield niet zo van exposities. Het bracht maar mensen op de been die interessant gingen doen over zijn werk en hem voortdurend bevroegen met quasi interessante vragen.
Maar een kunstenaar moet, naast zijn werk wat zich voortdurend in de openbaarheid bevindt, exposeren om bekend te blijven.
Exposities van betekenis vonden plaats in:

1971	Oberköblitz	In de fraai gewelfde stal bij zijn woning
1975	Schwandorf	Rotaryclub
1980	Waldsassen	
1986	Regensburg	Donau-Einkaufszentrum
1990	Nabburg	
1994	Neusath	Freilandmuseum
1994	Regensburg	Galerie Hammer
1994	Landshut	
1994	Schwandorf	
2000	Naburg	
2000	Deggendorf	
2000	Passau	
2000	Weiden	Galerie Hammer
2000	Regensburg	Schottenkirche Sankt Jakob
2000	Burg Wernberg	Bij gelegenheid van zijn 75ste verjaardag
2013	Pirk	„Spuren eines Künstlers“ bij gelegenheid van 50 jaar Auferstehungskirche Pirk

Het is vreemd dat de Gemeente Weiden nooit een expositie van Leo heeft gehouden. De enige exposities in Weiden vonden plaats door zijn nicht Gaby Hammer, die een kunstgalerie in Weiden heeft, in 1994 en later in 2000 bij gelegenheid van Leo zijn 75ste geboortejaar. Sterker nog. Bij een bezoek aan de verantwoordelijk ambtenares van de Gemeente Weiden over Leo’s werk, na zijn dood, bleek deze een nagenoeg leeg dossier over Leo te hebben. Er zat alleen een overlijdensannonce uit de krant in! Gelukkig kon ik daar snel verandering in brengen, hetgeen in grote dank is aanvaard.

Hoofdstuk 7

Geboren op paaszaterdag
Overleden op paaszaterdag

Sinds 2006 sukkelde Leo ernstiger met zijn gezondheid dan hem lief was. Het lopen werd slechter, hij was snel vermoeid en kreeg alsmaar meer behoefte aan rust. Het proces van achteruitgang zette door. Allengs veranderde Leo in een oude man. Zelf noemde hij zich vaak een oude sukkel, maar zijn geest bleef helder en hij accepteerde het lichamelijke verval met lichte tegenzin. Bij elk bezoek was hij dankbaar en betrokken.

In maart 2008 belde Karola me dat Leo op bed bleef en snel achteruitging. Om Leo nog in leven aan te treffen reden we naar Oberköblitz waar we een uitgeleefde en doodzieke Leo op bed aantroffen. Het was er nog winter.
Ik had een reproductie meegenomen van een schilderij van Jacob van Ruijsdael waarop Leo zijn favoriete Nederlandse wolkenluchten zo mooi voorkomen om boven zijn bed te hangen. Een prachtige hemel om naar uit te zien en hij genoot ervan.
In een ontroerend afscheid bedankte hij me voor de lange tijd als vriend die hem door de jaren heen trouw was gebleven. Een diep doorleefd en welgemeend gevoel.

Leo is geboren op paaszaterdag 25 april 1925, hij stierf in de ochtend van paaszaterdag 22 maart 2008. Het mag geen toeval zijn.
Met hem ging een bijzonder mens van ons heen maar zijn nalatenschap in de kunstwerken die hij heeft geschapen zal de mensheid eeuwig aan hem doen blijven herinneren.

Deel 2

Een impressie van de wangen van de kerkbanken in de Udenhoutse Sint-Lambertuskerk

De gekozen afbeeldingen staan in volgorde van het volledige overzicht van de kerkbanken dat is te vinden in het boek “Over de Unentse kerk”, ’t Schoor Heemcentrum voor Udenhout en Biezenmortel, pagina 102 tot en met 134.

Deel 3

Andere kunstwerken van Leo Bäumler in Nederland

Omwille van de volledigheid van het overzicht in dit deel 3 is er beperkte overlap met afbeeldingen in deel 1 van dit boek.

Deel 4

Een verdere impressie van het oeuvre van Leo Bäumler

Bijlage

Brieven van zijn kinderen over Leo Bäumler

‘Weniger ist mehr’
Burgi Bäumler

Im Sinne meines Vaters 'Weniger ist mehr' will ich als Tochter mit wenigen Worten eine Hommage an ihn schreiben.
Vor seinem Grab stehend, richtet sich der Blick auf unsere romanisch barocke Dorfkirche und zur rechten Seite auf unseren von ihm in den 60er Jahren vor Abriss geretteten und liebevoll renovierten uralten Pfarrhof, welcher mit der Kirche ein starkes wunderschönes Ensemble bildet. Zur linken Seite geht der Blick frei über die Friedhofsmauer hinweg zum Himmel und Sonnenuntergang. Die Geräusche meiner Kindheit sind geprägt von seinen feinen Schlägen auf die Schnitzeisen oder von seinem Meißeln in Granit zusammen mit dem Läuten der Kirchturmglocke.
Er schenkte mir Liebe und Kraft durch seine Ruhe, Gelassenheit und Tatkraft. Besonders erinnere ich mich an die Spaziergänge mit ihm. Er sagte: 'Ich geh spazieren. Geht jemand mit?' Immer holte ich schnell meine Jacke um mich ihm anzuschließen. Wir redeten nicht. Er wies nur hin und wieder auf etwas was er in der Natur sah hin. Daher kenne ich die Bäume, Pilze und Vögel unserer Heimat. Wenn wir auf dem Schulweg die Dorfstraße überquerten, dann wartete er nicht bis ein herbeikommendes Auto vorbeigefahren war, sondern er stellte sich ihm in den Weg, damit wir Kinder gehen konnten. Wie ich ihn kenne, wollte er damit demonstrieren, dass der Mensch vor der Technik steht. Für mich war das damals etwas peinlich aber auch eine schöne und ehrwürdige Geste von meinem Vater. An unserer Hausmauer zur Kirche hin war ein Schaukasten angebracht. Diesen gestaltete er immer wieder sehr liebevoll neu mit seinen Weisheiten zum Weltgeschehen. Vor allem warnte er vor Fanatismus und Großmächten. So brachte er uns auch seine Religiosität nahe. Er zelebrierte die Bräuche mit uns Kindern ohne viel Worte und Aufsehen. In der Kirche stand er ganz hinten an der Wand. ‚Die reinste Religion ist der Buddhismus‘ sagte er, diesen kann man nicht falsch auslegen und missbrauchen. Regelmäßig stellte er gepflückte Blumen auf den Küchentisch. Meist war es eine einzelne mit einem Blatt dazu.
Im Frühling stellte er auf das Fensterbrett zur Kirche hin rote Geranien, welche er nicht vertrocknen ließ und von seinem groß angelegten üppigen Gemüsegarten profitierten wir jedes Jahr.
Als man spürte, dass seine Lebenskraft schwand, schenkte er mir immer zum Abschied ein wohlwollendes, zufriedenes, zuversichtliches, lustiges Augenzwinkern. Eines Tages, als in meinem Leben vieles zusammengebrochen war, hatte er mir ein Amulett aus Holz geschnitzt. Darauf war ein abgesägter Baumstumpf mit einem austreibenden Ast mit drei kräftigen Blättern.
In seinem letzten Lebensjahr konnte er nicht mehr aufrecht stehen. Ihn zu pflegen war dank seiner unkomplizierten und ruhigen Art gepaart mit wunderschönem Humor eine Freude. Bei meiner letzten Begegnung mit ihm hatte ich meine Hand auf die seine gelegt, als er nach einer Weile diese mit letzter Kraft Wand, um sie meiner aufzulegen. Ein wunderbarer Vater.
Es war für ihn eine Sünde, gehbare Strecken mit dem Auto zu fahren, besonders den Kirchgang. In der Stunde seines Todes war üppig frischer Schnee gefallen. Als die Bestatter aus unserer direkten Nachbarschaft seinen Leichnam mit dem Auto holen wollten, war dies nicht möglich. Das Auto schaffte den verschneiten Berg nicht. Sie versuchten es auf Umwegen, doch auch dies ging nicht. So mussten sie das Auto stehen lassen und seinen Sarg tragen. Ein passender Grabesplatz direkt hinter dem Altarraum unserer Dorfkirche, frei nach Osten ausgerichtet, war kürzlich freigegeben geworden.
Am Tage seiner Aussegnung war es grau, stürmisch und nass. Für die Aussegnung aber tat sich der Himmel kurz auf und Sonnenstrahlen fielen auf seinen Sarg. Seine Beerdigung wurde zusammen von fünf Priestern aus der Umgebung in dem von ihm einfach fein und prächtig stark gestalteten Altarraum in der Unterköblitzer Josefskirche gehalten -eine angemessene und sehr rührende Würdigung seines Lebenswerkes und seiner Person.
Er war an einem Karsamstag geboren und an einem solchen gestorben. Der Altarraum war mit den österlichen weis und gelben Banderolen, welche in großen Bögen hängen, geschmückt

Schönen Gruss an André und Henny Witlox!
Burgi Bäumler
Berlin, Allerseelen 2017

Vertaling naar het Nederlands, André Witlox

In de geest van mijn vader ‘’meer met minder”, wil ik als dochter met weinig woorden een eerbetoon aan hem schrijven.
Staande voor zijn graf richt je blik zich op onze Romaans barokke dorpskerk met aan de rechterkant de oeroude pastorie, die in de jaren ‘60 door mijn vader voor sloop werd gered, liefdevol gerenoveerd en die nu een sterk en mooi ensemble vormt met de kerk. Aan de linkerkant van het graf heb je uitzicht over de muur van de begraafplaats naar de hemel en de zonsondergangen in het vrije land.
De geluiden van mijn kindertijd werden gekenmerkt door zijn slagen met de hamer op de gesmede ijzeren beitels in het graniet, tezamen met het geluid van de klok in de kerktoren. Hij gaf me liefde en kracht door zijn rust, kalmte en daadkracht. Ik herinner me vooral de wandelingen met hem. Hij zei dan: “Ik ga een wandeling maken, gaat er iemand mee?” Ik haalde dan altijd snel mijn jas om mee te gaan. We praatten niet onderweg. Hij wees ons slechts zo nu en dan op iets wat hij zag in de natuur. Daardoor ken ik de bomen, paddenstoelen en vogels van onze geboortegrond.
Wanneer we op weg naar school de drukke dorpsweg moesten oversteken, wachtte hij niet tot een aankomende auto voorbij was maar ging hij midden op straat staan zodat wij kinderen veilig konden oversteken. Zo ik hem kende wilde hij daarmee aantonen dat de mens belangrijker is dan de techniek. Destijds als kind vond ik dat een beetje gênant maar ook een mooi en eerbiedwaardig gebaar van mijn vader.
Hij maakte een mededelingenkastje aan de muur van ons huis bij de toegang naar de kerk. Hij zorgde liefdevol dat het glas altijd zuiver was en hing er zijn eigen wijsheden en zijn opvattingen op wereldgebeurtenissen in ter inzage. Hij waarschuwde vooral tegen fanatisme en grootmachten. Zo droeg hij ook zijn eigen religiositeit op ons over. Zonder veel woorden en opsmuk bracht bij de religieuze gebruiken op ons, zijn kinderen, over. In de kerk stond hij altijd achterin bij de muur. “De zuiverste religie is het Boeddhisme”, zei hij, “die kan niet verkeerd worden geïnterpreteerd en misbruikt.”
Hij zette regelmatig zelf geplukte bloemen op de keukentafel. Meestal was het een enkele bloem met slechts één blad eraan. In het voorjaar zette hij rode geraniums op de vensterbank aan de kant van de kerk, die hij nooit liet verdrogen en van zijn grote weelderige moestuin profiteerden we ieder jaar opnieuw.
Toen zijn levenskrachten afnamen gaf me ten afscheid altijd een welwillende, gelukkige, zelfverzekerde, vrolijke knipoog. Op een dag, toen veel in mijn eigen leven was ingestort, sneed hij een amulet uit hout voor me met daarop een afgezaagde boomstomp met nog één uitstekende tak waaraan drie sterke bladeren.
In zijn laatste levensjaar kon hij moeilijk nog rechtop staan. Dankzij zijn rustige en ongecompliceerde aard en zijn prachtige humor was het een genot om voor hem te mogen zorgen. Tijdens mijn laatste ontmoeting met hem had ik mijn hand op de zijne gelegd tot hij na een poosje deze, met zijn laatste kracht, omdraaide om zijn hand op de mijne te leggen. Een geweldige vader!
Hij vond het een zonde om eindjes die je kunt lopen met de auto te rijden, met name naar de kerk.
Bij zijn overlijden viel er weelderig verse sneeuw. Toen de uitvaartondernemer uit onze directe omgeving zijn lichaam met de auto wilde vervoeren bleek dat onmogelijk. De auto kwam de besneeuwde berg niet op. Ze probeerden het met omwegen maar ook dat lukte niet. Daardoor moesten ze de auto laten staan en zijn kist verder dragen.
Er was toevallig net een geschikte grafplek vrijgekomen direct achter onze dorpskerk recht achter het altaar en gericht op het Oosten.

Op de dag van zijn uitvaart was het buiten grijs, stormachtig en nat. Kort voor de uitzegening in de kerk echter brak de hemel open en vielen zonnestralen op zijn kist. De uitvaartdienst werd gedaan door vijf priesters uit de omgeving van de Sint-Jozefskerk in Unterköblitz, die hij tijdens zijn leven met zijn prachtig ontworpen en uitgevoerde beeldhouwwerken zo had verfraaid. Het was een passende en zeer ontroerende waardering voor zijn werk, van zijn leven en zijn persoon.
Het altaar was fraai versierd vanwege Pasen en geelwitte banen hingen in grote bogen omlaag.
Mijn vader werd geboren op een Paaszaterdag en overleed op een Paaszaterdag.

Burgi Bäumler
Berlijn, Allerzielen 2017

Was Udenhout für meinen Vater war
Zeno Bäumler

Mein Vater hat mir oft erzählt wie freundlich und offenherzig er in den Niederlanden aufgenommen wurde. Denn das war für ihn eine große Befreiung!
Mit nur 18 Jahren wurde er in die Wehrmacht eingezogen und musste dann an verschiedenen Fronten kämpfen. Das war für ihn als Freigeist der er war, eine große Bürde.
Als er dann nach dem Krieg in den Niederlanden so unbefangen aufgenommen wurde obwohl er ja ein Deutscher (der er nach dem Krieg eigentlich nicht mehr sein wollte) war, erhielt er für sich seine Menschwürde zurück. Er fühlte sich wieder aufgenommen in die Weltgemeinschaft.
Ein friedliches und vereintes Europa wurde ihm ein großes Anliege. Große und Starke Staaten sah er als Bedrohung und so wünschte er sich einen kleine Freistaat Bayern in einem starken Europa.
Zeitlebens pflegte er den Kontakt zu seinen Freunden in den Niederlanden und als wir Kinder zum ersten mahl mit ihm Ferien machte in Udenhout war es für uns eine Reise an einen Ort voller offenen Häuser. Mein Vater hatte Mühe alle seine Bekannten während des Aufenthalts zu besuchen und ein wenig Zeit mit ihnen zu verbringen.
Jetzt fahre ich mit meiner Familie so oft es geht in die Niederlande.
Die Liebe meines Vaters zum Geburtsort seiner zurück bekommenen Menschenwürde und empfundenen Wiederaufnahme in die Weltgemeinschaft, hat ihn also überlebt.

Oberköblitz, Oktober 2017
Zeno Bäumler

Vertaling naar het Nederlands, André Witlox

Mijn vader vertelde me vaak hoe vriendelijk en openhartig hij destijds was opgenomen in Nederland. Dat was een grote opluchting voor hem!
Met slechts 18 jaar werd hij opgeroepen in het leger en vervolgens moest hij vechten op verschillende fronten. Dat was voor hem, met zijn vrije geest, een zware last.
Toen hij dan ook na de oorlog zo onbevooroordeeld opgenomen werd in Nederland, ook al was hij een Duitser (die hij na de oorlog liever niet meer wilde zijn), kreeg hij zijn eigenwaarde terug. Hij voelde zich weer opgenomen in de wereldgemeenschap. Een vreedzaam en Verenigd Europa was voor hem een belangrijke aangelegenheid. Grote, sterke staten zag hij als een bedreiging, en daarom wilde hij een kleine Vrijstaat Beieren in een sterk Europa.
Tijdens zijn verdere leven was hij zuinig op de contacten met vrienden in Nederland en toen we als kinderen voor het eerst met hem op vakantie gingen in Udenhout was het voor ons een reis naar een ander oord vol open huizen. Mijn vader vond het moeilijk dat hij tijdens die vakantie maar zo weinig tijd had om alle kennissen te bezoeken.

Nu rijd ikzelf met mijn gezin zo vaak als maar kan naar Nederland. De liefde van mijn vader naar de plaats waar hij zijn menswaardigheid terugvond en opgenomen werd in de wereldgemeenschap heeft hem hiermee overleefd.

Zeno Bäumler
Oberköblitz, oktober 2017

Ein Gedicht
Leo Bäumler

Kurz nach Vaters Tod habe ich in einer Eingebung ein Gedicht über ihn geschrieben:

My Father

My father was a shepherd.
Fighting against wolves, cold and diseases.
No lawyer and experts were necessary.
Only the sky and grass. Water. Bread.
Coming home was warm. Hard the tomorrow.
Since ever. Clear mind. Touches.
The water. Run of the hill.

Leo Bäumler jr
Oberköblitz, 2008

Vertaling naar het Nederlands, André Witlox

Kort na mijn vaders dood in 2008 heb ik in een ingeving dit gedicht over hem geschreven.

Mijn Vader
Mijn vader was een herder.
Vocht tegen wolven, kou en ziekten.
Geen advocaat en deskundigen waren nodig.
Alleen de hemel en het gras. Water. Brood.
Thuiskomen was warm. Hard de volgende dag.
Sinds ooit. Heldere geest. Geraakt.
Het water. Stroomt van de heuvel.

Leo Bäumler jr.
Oberköblitz, oktober 2017

Das reiche und inspirierende Idyll
Quirin Bäumler

Mein Vater erhielt Anfang der sechziger Jahre den Auftrag, für die neu erbaute Sankt-Josefskirche in Unterköblitz ein Tympanon, ein Relief über dem Haupteingang, zu schaffen. Das Modell schnitzte er in Holz. Auf der linken Seite des wunderschön ornamental stilisierten Bildwerks beschützt ein Engel zwei Menschen. Eine ältere Person überreicht das Gefäß des Wissens an die jüngere. Es stellt die Generationenübergabe dar. Alle schauen und zeigen nach vorne -in die Zukunft -und zum Leib Christi, der das Zentrum des Tympanons bildet. Auf der rechten Seite ist Oberköblitz dargestellt. Über dem Fluss Naab die alte Kirche der Gemeinde mit dem prägnanten Pagodenturmdach und der alte Pfarrhof. Diesen fanden meine Eltern wegen diesem Auftrag und kauften und renovierten das Anwesen. Mein Vater

zeigt auch den großen Lindenbaum, unter dem wir Geschwister alle aufwuchsen. Direkt neben dem Kirchturm ein Grabkreuz und darüber ein Sonnenaufgang. Und wirklich wurde, als mein Vater gestorben war, durch Zufall direkt hinter der Sakristei, genau im Osten, eine Grabstelle frei. Dort liegen unsere Eltern unter dem Holzkreuz das mein Vater geschnitzt hat. Und wirklich sind unsere Eltern beide unter dem Ostermond und bei Sonnenaufgang gestorben. Friedlich und begleitet von so vielen symbolisch sprechenden Umständen, dass es kein Zufall sein kann und eine eigene Geschichte geben würde.
Umgesetzt hat mein Vater diesen Entwurf als sehr Großes Betonrelief, welches die Fassade der Kirche gliedert und bestimmt. Er hat es damals in einer speziellen Negativ-Technik direkt an der Baustelle modelliert und in Beton gegossen.

Mein Vater hatte einen besonderen Blick auf mich, weil ich schon früh ein Talent zum Zeichnen zeigte. Und ich wollte auch nie etwas anderes als Künstler werden. Die übergroße Aufmerksamkeit und Erwartung war nicht immer leicht und förderlich für mich. Aber ich hatte vor allem unsensible Kunsterzieher in der Schule und habe mehr am Rand von Schulheften meine Kunst entwickelt.

Dagegen das reiche und inspirierende Idyll das uns unsere Eltern geschaffen haben. Die vielen Tanten und Onkel mit ihren Familien - und alle kamen gerne in Oberköblitz zusammen. Und jedes Jahr viel gutgelaunter Besuch aus den Niederlanden. Das Alles in dem tausend Jahre alten Haus, unprätentiös eingerichtet mit alten Möbeln und voll schöner Objekte, - und dem Stadel von 1560 mit allen Kellern und Dachböden. Als Kinder erlebten wir die Renovierungsarbeiten mit und sahen unseren Vater auch als Schafzüchter, ökologischen Gärtner, Waldbauer und Imker. Mein Vater wollte immer zeigen und man hatte das Gefühl, dass er einen großen Zusammenhang sieht. Gleich ob es der Sternenhimmel war, ein Ameisenhaufen oder ein Kirchenschiff. Er war ja vom Charakter her sehr eigenständig und hat immer erzählt, dass ihn in der Kindheit der weite Blick von oben über die Stadt Weiden und die Landschaft geprägt haben.
Als 10-jähriger bekam ich zu Weihnachten als Hauptgeschenk ein kleines Buch mit schwarz-weiß Fotos der romanischen Kapitelle von Rouen. Ich war zuerst enttäuscht, aber als persönliches Geschenk wurden die Bilder zu einer Art Initiation für mich.
Wie die Meister in der Romanik hatte mein Vater ein Gefühl für elementare Komposition. In einfache Gesten legte er Große Kraft, Spannung und Zartheit. Symbole sind geladen von plastischer Energie. Mit einem sicheren Gespür für Proportion und Maß wurden seine Kirchenräume zu einem Beispiel für Konzentration, Harmonie und Ökonomie. Mein Vater verachtete unnötige Effekthascherei. Er trug den Bauhüttengedanken in sich, der die Person dienend unter die Aufgabe stellt.
Und nebenher und im Alter verstärkt ließ er in den Holzreliefs seinen Gedanken freien Lauf. Mit spielerischer Souveränität im Umgang mit seinen schönen Schnitzeisen schuf er Bilder voll Melancholie und auch Humor.
Von Kindheit an durfte ich seine kraftvollen und gleichzeitig sensiblen und suchenden Bewegungen verfolgen bei seine künstlerische arbeiten.

Quirin Bäumler
Berlin, 15. Januar 2018

Vertaling naar het Nederlands, André Witlox

In het begin van de jaren ' 60 kreeg mijn vader de opdracht om een Timpaan te maken voor boven de hoofingang van de nieuw te bouwen Sint-Jozefskerk in Unterköblitz. Hij sneed eerst het model in hout. Aan de linkerkant van het mooi gestileerde kunstwerk staat een engel die twee mensen beschermt. Een bejaarde persoon overhandigt de beker van kennis aan een jongere. Het stelt de overdracht voor van de éne generatie op de andere. Allen kijken en wijzen voorwaarts, naar de toekomst en naar het lichaam van Christus dat het middelpunt van de Timpaan vormt. Aan de rechterkant wordt Oberköblitz uitgebeeld. Boven

het riviertje de Naab, de oude kerk met het pregnante pagodedak op de kerktoren met daarachter de oude pastorie. Mijn ouders kochten dat pand en restaureerden het. Mijn vader verwijst in het reliëf ook naar de grote oude lindeboom, waaronder wij als broers en zussen allemaal zijn opgegroeid. Vlak naast de kerktoren een graf en bovenin een zonsopgang. En werkelijk toen mijn vader stierf kwam als bij toeval, direct achter de sacristie en gericht op het oosten, een grafplaats vrij. Daar liggen onze ouders nu begraven, onder het houten kruis dat mijn vader zelf heeft gesneden. En opmerkelijk genoeg stierven onze beide ouders in de Paastijd bij zonsopgang. Het stemt tot vrede en is omkleed met zoveel symbolische omstandigheden dat het geen toeval kan zijn en zijn eigen verhaal zou kunnen vertellen. Mijn vader heeft zijn ontwerp van het timpaan uitgevoerd als een heel groot betonnen reliëf dat de voorgevel van de kerk indeelt en bepaalt. Hij modelleerde het geheel op de bouwplaats in een speciale negatief techniek, waarna het daar ter plaatse in beton werd gegoten als positief.

Mijn vader had een bijzondere verwachting van mij omdat ik als kind talent voor tekenen aan de dag legde. Ik wilde ook nooit iets anders dan kunstenaar worden. De overgrote aandacht en verwachting was niet altijd even gemakkelijk en bevorderlijk voor mij. Maar ik had veelal minder gevoelige kunstleraren op school en heb me in mijn kunst meer ontwikkeld op de rand van mijn schoolschrift.

Daar staat echter tegenover dat onze ouders ons een rijk en inspirerend leefklimaat hebben geboden. Daarnaast de vele tantes en ooms met hun familie die allemaal graag samenkwamen bij ons in Oberköblitz. En ieder jaar vriendelijke bezoekers uit Nederland. Dit alles in het duizend jaar oude huis, pretentieloos ingericht met oude meubels en vol met bijzondere voorwerpen. En de oude schuur uit 1560 met zijn kelder en zolders. Als kinderen maakten we mee hoe alles werd gerestaureerd en leerden we mijn vader ook als schapenboer, ecologische tuinman, bosbouwer en imker kennen. Mijn vader wilde ons altijd de geweldige samenhang van alles laten zien en ervaren, om het even of het de sterrenhemel, een mierenhoop of een kerkschip betrof. Hij had van zichzelf een erg zelfstandig karakter en dikwijls vertelde hij ons hoe het weidse uitzicht over de stad Weiden en het landschap hem in zijn kindertijd gevormd had.

Als tienjarige kreeg ik met Kerstmis als belangrijkste geschenk een boekje met zwart-wit foto's van de Romaanse kapitelen van Rouen. In eerste instantie was ik erg teleurgesteld, maar later werden die foto's als een persoonlijk cadeau tot een soort inwijding voor mij. Evenals de oude meesters in de Romaanse kunst had mijn vader gevoel voor elementaire composities. In eenvoudige afbeeldingen drukte hij grote kracht, spanning en zachtheid uit. Zijn symbolen zijn geladen met plastische energie. Met een zeker gevoel voor verhoudingen en samenhang zijn de kerken waaraan hij werkte een voorbeeld van verweven harmonie, met gebrek aan overdaad. Mijn vader had niets op met overbodige toevoegingen. In zijn gedachten werkte hij met anderen samen in de bouwloods zoals in de middeleeuwen, waardoor hij als persoon een dienende taak vervulde.
Daarnaast en door het ouder worden versterkt liet hij zijn gedachten de vrije loop in zijn houtreliëfs. Met speels vakmanschap hanteerde hij zijn beitels en maakte hij afbeeldingen vol melancholie en humor.
Vanaf mijn kindertijd kon ik zijn krachtige en tegelijkertijd gevoelige, zoekende bewegingen bij het werk volgen.

Quirin Bäumler
Berlijn, 15 januari 2018

Colofon

Samenstelling
André Witlox

Dit boek is het vierde in een serie *Unentse Biografieën* onder eindverantwoordelijkheid van het Schrijversteam van ’t Schoor, Heemcentrum voor Udenhout en Biezenmortel, bestaande uit Kees van Baest, Luud de Brouwer, Lia Clement – Verhoeven, Jan Denissen, Kees van Kempen, André van der Lee, Wim Maarse, Maris Philippa, Arjan Robben, Annie van Roessel – Kolen en Frank Scheffers.

Bronnen en afbeeldingen
- André Witlox, foto’s, dossier, krantenartikelen, publicaties en fotoarchief
- Karola Bäumler, dossier
- Pastoor Karel Prinsen, aantekeningen
- “Leo Bäumler, Leben und Werk des Oberpfälzer Bildhauers”, Karola, Johanna, Josefa, Bäumler en André Witlox, 2016
- Henk Haen, oude foto’s kapel Sint-Felix
- Schrijversteam ‘t Schoor, heemcentrum voor Udenhout en Biezenmortel, “Over de Unentse kerk”, 2003

Lay-out en druk
De lay-out is verzorgd door Arjan Robben
Het boek is gedrukt bij drukkerij ELKA Tilburg.

Oplage
150

Wiki Udenhout
Op Wiki Udenhout, in het keuzemenu de categorie Kerkbanken in de Sint-Lambertuskerk, zijn alle wangen van de kerkbanken afgebeeld inclusief de volledige toelichting, zoals pastoor Prinsen die eerder had gepubliceerd in De Wegwijzer.

Inhoudsopgave

Hoofdstuk **Pagina**

Voorwoord

Deel 1
Levensbeschrijving

1 Opgegroeid in het grensgebied van Beieren met Tsjechië
Oorlog en opleiding

2 Vijf jaar wonen en werken in Udenhout
Een uniek levenswerk in 158 kerkbanken

3 De houtsnijder voorbij
Werken met steen, beton en cement

4 Over geloof, Gods schepping, samenleven en vrijheid
Leo's denken

5 Meer uitdrukken zonder veel poespas
De kenmerken van zijn werk

6 Hij was er stiekem toch trots op
Inventarisatie van zijn werkstukken

7 Geboren op paaszaterdag
Overleden op paaszaterdag

Deel 2
Een impressie van de wangen van de kerkbanken in de Udenhoutse Sint-Lambertuskerk

Deel 3
Andere kunstwerken van Leo Bäumler in Nederland

Deel 4
Een verdere impressie van het oeuvre van Leo Bäumler

Bijlage
Brieven van zijn kinderen over Leo Bäumler

Colofon